

Svi imamo pravo NA BEZBEDNO RADNO MESTO

Pravo na bezbedne i zdrave uslove rada
je jedno od ljudskih prava.

Projekat se temelji na Evropskoj socijalnoj povelji koju je Srbija ratifikovala 2009. godine. Projektom želimo da upoznamo javnost sa važnim pravima iz radnog odnosa koja spadaju u osnovna ljudska prava i da izvršimo pritisak da se ova pitanja stave na dnevni red zakonodavne i izvršne vlasti. Svedoci smo da se mnoga važna pitanja u vezi ljudskih prava koje je država obavezna da garantuje svojim građanima neprekidno opstiru od strane političkih partija i sa njima povezanih korporativnih interesnih grupa. Fond centar za demokratiju ovim i drugim svojim projektima nastoji da se o ovoj temi govori svakodnevno i da se ova prava učine bitnim kriterijumom u formiranju stavova građana i njihovog opredeljenja na izborima.

CENTAR ZA DEMOKRATIJU je nevladina, nestranačka i neprofitna organizacija koja doprinosi razvoju modernog demokratskog društva u Srbiji jačanjem ljudskih i institucionalnih kapaciteta kroz istraživačke, edukativne i razvojne programe i unapređenjem ostvarivanja ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava.

Svi imamo pravo na bezbedno radno mesto

Istraživači: članovi Industrijskog sindikata Srbije
(Dragan Matić, Saša Korolija, Rudolf Navijalić,
Zoran Tomanović, Nebojša Savić, Azir Hadžifežović)

Obrada rezultata i izrada tabela: Vesna Jokić

Analiza rezultata istraživanja i komentari: Prof. dr Ksenija Petovar

Kraljice Natalije 70 • 11000 Beograd
Tel. 011 3627 780, 3627 790 • Fax. 011 2684 428
E-mail: info@centaronline.org
Web: www.centaronline.org

Svi imamo pravo NA BEZBEDNO RADNO MESTO

**Pravo na bezbedne i zdrave uslove rada
je jedno od ljudskih prava.**

Svi imamo pravo na bezbedno radno mesto

Izdavač

Fond Centar za demokratiju
Kraljice Natalije 70, Beograd
Info@centaronline.org, www.centaronline.org

Za izdavača

Nataša Vučković

Dizajn

PozitivMVP

Štampa

Grafolik

Tiraž

1000

Beograd, 2010.

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

INSTITUTE FOR
Sustainable
Communities

Izdavanje ove publikacije omogućila je Američka agencija za međunarodni razvoj (USAID) kroz program „Inicijativa javnog zagovaranja građanskog društva“ kojim rukovodi Institut za održive zajednice (ISC). Stavovi izneti u ovoj publikaciji predstavljaju stavove autora i nužno ne izražavaju stavove ISC-a, USAID-a ili Vlade SAD-a.

Ova brošura je štampana uz finansijsku podršku Švedske međunarodne agencije za razvoj i saradnju (Sida). Sida nije odgovorna za sadržaj, izgled ili mišljenja iznesena u ovoj brošuri.

Sadržaj

I O projektu	6
II Rezultati istraživanja	8
III Prilozi.....	30

I O projektu

Nevladina organizacija Centar za demokratiju uradila je nekoliko istraživanja o položaju zaposlenih u Srbiji, u okviru šire teme o ekonomskim i socijalnim pravima građana. U objavljenim brošurama i drugim tekstovima sažeti su nalazi do kojih se došlo tokom terenskih istraživanja i rasprava na okruglim stolovima, u kojima su učestvovali predstavnici sindikata, zaposlenih, inspekcije rada, drugih javnih službi, stručnjaka i drugih zainteresovanih za ovu temu. Nedvosmislen rezultat ovih istraživanja, kao i mnogobrajni drugi izveštaji i analize ukazuju da su zaposleni u Srbiji suočeni sa velikim deficitom bezbednosti na svojim radnim mestima, kao i da se broj povreda na radu, kao i smrtnih slučajeva ne smanjuje.

Zakon o bezbednosti i zdravlju na radu (ZBZR) usvojen je 2005. godine, a dva ključna stuba za njegovu implementaciju su **Akt o proceni rizika na radnom mestu** (u daljem tekstu APR) i **Zakon o osiguranju od povreda na radu i profesionalnih bolesti radi naknade štete** (u daljem tekstu: ZOPR). Akt o proceni rizika je dokument koji sadrži opis procesa rada sa procenom rizika od povreda i/ili oštećenja zdravlja na radnom mestu i radnoj okolini i mere za otklanjanje ili smanjivanje rizika u cilju poboljšanja bezbednosti i zdravlja na radu. Procena rizika je sistematsko evidentiranje i procenjivanje svih faktora u procesu rada koji mogu uzrokovati nastanak povreda na radu, oboljenja ili oštećenja zdravlja i utvrđivanje mogućnosti, odnosno načina sprečavanja, otklanjanja ili smanjenja rizika. Rok za donošenje APR bio je 6 septembar 2007 godine, ali je taj rok zbog malog broja firmi koje su ovaj dokument donele (0,1% poslodavca) produžen. Drugi ključni dokument za implementaciju ZBZR - **Zakon o osiguranju od povreda na radu i profesionalnih bolesti radi naknade štete** je još uvek u inicijalnoj fazi izrade. Akcionim planom za sprovođenje **Strategije bezbednosti i zdravlja na radu za period 2009-2011. godine** predviđeno je da se ovaj zakon donese do kraja 2012. godine. Donošenje i implementacija ova dva propisa je od suštinske važnosti za bezbednost zaposlenih i za sprovođenje **Strategije bezbednosti i zdravlja na radu u Republici Srbiji** koju je Vlada Republike Srbije usvojila 2008. godine za period od 2009. do 2012.

Projekat/kampanja **Svi imamo pravo na bezbedno radno** mesto ima dva osnovna segmenta. Prvi se odnosi na istraživanje obima u kome je sprovedena obaveza da svako preduzeće/firma donese APR i efekte primene tog Akta u kompanijama koje su ga donele. Ne postoje podaci u koliko kompanija u Srbiji je ispunjena ova zakonska obaveza do danas (Inspektorat za rad ima podatke samo o poslodavcima kod kojih je izvršen inspeksijski nadzor, a takvih je bilo 44% u 2008. godini). Iako se situacija u međuvremenu popravila i broj kompanija koje su donele APR je znatno veći, evidentno je da postoje brojne manjkavosti u implementaciji ovog propisa. Pokazalo se da nije dovoljno samo doneti APR, nego da se APR mora uraditi na kvalitetan način i obezbediti njegova puna primena. Drugim rečima, potrebno je da se APR učini operativnijim i da zaposleni i poslodavci shvate njegovu važnost za unapređenje bezbednosti radnog mesta i smanjenje rizika od povreda i bolesti. Drugi segment kampanje se odnosi na zagovaranje kod relevantnih institucija (nadležni državni i zakonodavni organi) da se ubrza donošenje ZOPR.

Realizacija projekta/kampanje *Svi imamo pravo na bezbedno radno mesto* sprovodi se putem anketnog terenskog istraživanja i aktivnosti zagovaranja mera i preporuka koje se oslanjaju na rezultate ovog istraživanja, u cilju kvalitetne i efikasne primene APR, i pružanja javne podrške za izradu ZOPR putem diskusija na okruglim stolovima, autorskih tekstova, napisa u medijima i sastanaka sa predstavnicima zakonodavnih tela. U ovim nastojanjima od posebne važnosti je povećanje zainteresovanosti i participacije zaposlenih u unapređenju njihove bezbednosti i širenje svesti građana o važnosti ove teme u korpusu ekonomskih i socijalnih prava građana.

Vlada Republike Srbije je 2008. godine usvojila *Strategiju bezbednosti i zdravlja na radu u Republici Srbiji za period od 2009. do 2012.* s ciljem da se na celovit način utvrdi stanje u oblasti bezbednosti i zdravlja na radu i definišu mere za poboljšanje uslova rada zaposlenih. Strategija navodi da je jedan od najvažnijih uslova za uspešno ostvarivanje njenih ciljeva uključenost svih institucija i socijalnih partnera, uključujući i nevladine organizacije. Među ključnim pojedinačnim ciljevima ove Strategije su: 1) donošenje zakona i podzakonskih propisa o bezbednosti i zdravlju na radu, usaglašenih sa propisima EU, 2) usvajanje mehanizama i procedura za sprovođenje propisa o bezbednosti i zdravlju na radu, kao i 3) uvođenje posebnog osiguranja radnika od povreda na radu i profesionalnih bolesti i obezbeđivanja naknada štete. Strategija se temelji na *Zakonu o bezbednosti i zdravlju na radu* (ZBZR), odgovarajućim konvencijama Međunarodne organizacije rada i direktivama EU. *Zakonom o bezbednosti i zdravlju na radu* utvrđena su sledeća načela: 1) izbegavanje rizika, 2) procena rizika koji se ne mogu izbeći na radnom mestu, 3) otklanjanje rizika na izvoru, 4) prilagođavanje rada i radnog mesta zaposlenom (izbor opreme za rad, metoda rada, tehnološkog postupka itd.), 5) osposobljavanje zaposlenih za bezbedan rad i definisanje uputstava za rad na siguran način. Kako se u Strategiji navodi, u Srbiji ne postoje pouzdani i ažurni podaci o učestalosti profesionalnih bolesti, kao ni povreda na radu, a samim tim ni uzroka koji dovode do ovakvog stanja. Inspektorat za rad, u čijoj je nadležnosti primena *Zakona o bezbednosti i zdravlju na radu*, ima podatke samo o broju prijavljenih povreda. U izveštaju Inspekcije se navodi da je tokom 2009. godine izvršeno ukupno 1286 nadzora povodom povreda na radu, od toga 37 smrtnih i 1004 teške. Od toga, oko dve trećine povreda na radu dešavaju se u delatnosti industrije i građevinarstva. Kako se u Strategiji navodi, sistem bezbednosti i zdravlja na radu se ne može zaokružiti bez donošenja *Zakona o osiguranju od povreda na radu* (ZOPR). Iako je ova obaveza bila postulirana u *Zakonu o bezbednosti i zdravlju na radu* usvojenom krajem 2005. (Službeni glasnik RS, br. 101/2005), ovaj Zakon još nije donet. Zakon je posebno važan zato što treba da: **a)** uvede obavezu poslodavca da osigura zaposlene od povreda na radu, i profesionalnih bolesti; doprinos za ovo osiguranje bi išao na teret poslodavaca a visina stope osiguranja zavisila bi od nivoa rizika i broja i težine prethodnih povreda izazvanih odgovornošću poslodavaca; tako bi ovaj zakon stimulisao poslodavca da preventivno ulaže u bezbednost radnih mesta jer će time smanjiti nivo obavezne participacije u Fond iz koga će se finansirati odštetni zahtevi; **b)** omogućiti radnicima da ostvare naknadu štete iz sredstava Fonda a ne u sudskom postupku koji je neefikasan, spor i podrazumeva vrlo komplikovanu proceduru dokazivanja uzroka povrede/nesreće/oboljenja.

II Rezultati istraživanja

O istraživanju

Krajem 2009. godine u saradnji sa Industrijskim sindikatom Srbije (ISS) sprovedeno je istraživanje o donošenju i primeni APR u firmama i o informisanosti zaposlenih o bezbednosti radnih mesta na kojima rade. ISS je organizovan u 104 firme u Srbiji, što je omogućilo da aktivisti ISS budu anketari odnosno da imaju olakšan pristup zaposlenima, kao i poslodavcima. Važan momenat u saradnji sa ISS je zainteresovanost ovog sindikata da se unapređuje bezbednost zaposlenih i učini efikasnijom primena zakonskih propisa koji će rad zaposlenih učiniti bezbednijim. Projekat su finansijski podržali USAID preko Instituta za održive zajednice i Međunarodni Olof Palme Centar.

Ovaj izveštaj se zasniva na istraživanju urađenom putem ankete u stotinu preduzeća u Srbiji. Korišćena su dva anketna upitnika: (1) upitnik za firme, i (2) upitnik za zaposlene (prilog 3). Upitnik za firme je popunjavo neko od rukovodećih lica (vlasnik, direktor) ili lice zaduženo za bezbednost. U svakom preduzeću anketirano je i po pet zaposlenih. Anketiranje su uradili članovi ISS. Nastojali smo da u izboru firmi ostvarimo teritorijalnu ravnomernost i da "pokrijemo" sve industrijske i proizvodne sektore. Međutim, izbor firmi je bio uslovljen postojanjem organizacije odnosno aktivista ISS u firmi, s jedne strane, ali i spremnošću uprave da učestvuje u istraživanju i da prihvati razgovor. U nekoliko firmi poslodavci su, i nakon prvobitnog pristanka, ipak odbili saradnju. Stoga, firme obuhvaćene istraživanjem ne predstavljaju uzorak firmi u Srbiji, ni prema broju zaposlenih, ni prema sektoru delatnosti, ni prema regionalnoj pripadnosti, niti prema svojinskom statusu. Ne mali problem u analizi i interpretaciji dobijenih rezultata je što nismo imali način da proveravamo istinitost pojedinih iskaza, čak i u upitnicima za koje je bilo dovoljno razloga da se posumnja da su bilo površno, bilo samo formalno popunjeni. Slične teškoće uočene su i u analizi odgovora zaposlenih. Tu su se kristalizovale tri osnovne pozicije. Prva grupa su zaposleni koji nisu imali nikakva ograničenja niti smetnje da odgovore na pitanja iz upitnika. U tim upitnicima odgovori su konzistentni i logički povezani. Druga grupa su zaposleni koji su, po našem sudu, krišom odgovarali na pitanja ne želeći da se zna da su učestvovali u anketiranju. U tim upitnicima nedostaju odgovori na pojedina pitanja i ima se utisak ubrzanosti prilikom popunjavanja upitnika. Treća grupa su zaposleni koji su anketni upitnik popunjavali očigledno u prisustvu vlasnika odnosno nekog od pretpostavljenih. U tim upitnicima su odgovori na mnoga pitanja, naročito ona osetljivija, izostavljeni ili su istovetni kod svih anketiranih iz iste firme. Uočavaju se i odgovori koji su prihvatljivi za upravu, iako su u koliziji sa prethodnim ili potonjim odgovorima. U toj grupi je i veliki broj odgovora 'ne znam', 'nisam obavešten', 'čuo sam' ili su pitanja naprosto ostavljena bez odgovora. Na ovaj problem ćemo se vratiti u delu u kome se daje komentar rezultata ankete.

Anketiranje je sprovedeno u periodu april-maj 2010. godine.

Pored uvodnog, Izveštaj sadrži još tri osnovna poglavlja. U drugom su obrađeni rezultati dobijeni anketiranjem firmi – tzv. Lična karta firmi, sa analizom i komentarom odgovora. U trećem su obrađeni i analizirani odgovori zaposlenih. U četvrtom delu je urađena analiza, upoređivanje odgovora poslodavaca i zaposlenih i komentar dobijenih rezultata.

Firme/radne organizacije obuhvaćene istraživanjem

1. Lična karta firmi obuhvaćenih istraživanjem

Posmatrano prema broju zaposlenih, male firme (do 50 zaposlenih) čine 15 procenata, a firme koje broje od 51-100 zaposlenih 14 procenata među anketiranim firmama. Najviše su zastupljene firme sa 100 do 500 zaposlenih (41%). Velike firme (od 500-1000 i preko 1000 zaposlenih) zastupljene su sa po 11%. Nepoznat je podatak za 8% firmi. U daljoj analizi i interpretaciji podataka, procenti se odnose samo na važeće opservacije, odnosno na 92 firme čiji poslodavci su prihvatili da se uključe u anketiranje.

Tabela 1. Firme prema broju zaposlenih

broj zaposlenih	broj firmi	procenat
do 20	8	8.0
21 - 50	7	7.0
51 - 100	14	14.0
101 - 500	41	41.0
501 - 1000	11	11.0
preko 1000	11	11.0
bez odgovora	7	7.0
odbio	1	1.0
Ukupno	100	100.0

Prema vrsti delatnosti, firme smo razvrstali u nekoliko kategorija. Najveći je broj firmi metalske, prerađivačke i proizvodnje vozila i mašina (32) i u oblasti prerade metala, hidro i termo proizvoda i transporta energije (19). Poljoprivrednom delatnošću i proizvodnjom hrane bavi se 12 firmi, a ostalim vrstama proizvodnje (nameštaj, staklo, keramika, krovni pokrivači) 7 firmi. Pet firmi je iz oblasti vađenja i prerade ruda i uglja, a četiri u oblasti namenske i hemijske proizvodnje.

Tabela 2. Broj povreda na radu u odnosu na broj zaposlenih

Tip delatnosti	Ukupno anketiranih firmi				Ima Akt o proceni rizika			
	broj firmi	broj zaposlenih	broj povreda	% u odnosu na broj zaposlenih	broj firmi	broj zaposlenih	broj povreda	% u odnosu na broj zaposlenih
Građevinarstvo (niskogradnja)	3	353	12	3.4	3	353	12	3.4
Industrija - metalska, prerađivačka, vozila, mašine	32	14874	280	1.9	21	12726	246	1.9
Namenska proizvodnja i hemijska industrija	4	1968	41	2.1	3	1823	41	2.2
Poljoprivreda i proizvodnja hrane	12	4018	124	3.1	6	3357	113	3.4
Prerada metala, hidro i termoelektro proizvodi i transport energije	19	8659	179	2.1	17	8612	177	2.1
Remont i servisne usluge	3	1644	27	1.6	1	96	0	0.0
Šumarstvo, vodoprivreda	3	706	18	2.5	3	706	18	2.5
Vađenje i prerada ruda i uglja	5	13934	129	0.9	4	13629	107	0.8
Trgovina (građevinski materijal i ostalo)	2	171	11	6.4	2	171	11	6.4
Ostala proizvodnja (nameštaj, staklo, keramika, krovni pokrivači)	7	6856	51	0.7	5	4992	20	0.4
Ostalo	7	558	22	3.9	6	475	22	4.6
Bez odgovora	3	548	46	8.4	2	253	32	12.6
Ukupno	100	54289	940		73	47193	799	

Svega tri firme se bave građevinarstvom. Najveći broj firmi je iz regiona Beograd (25%) i iz Istočne Srbije (Pomoravski -13%, Zaječarski - 9%, Borski - 7% i Podunavski 6%). Iz Zlatiborskog regiona je 14%, a iz Vojvodine je anketom obuhvaćeno 10% firmi. Prema svojinskom statusu (podaci za svih stotinu firmi), najviše su zastupljene privatne firme (40%), akcionarska društva (35%), potom firme u državnoj odnosno javnoj svojini (18%), 3% su mešovite, isto toliko u procesu restrukturiranja, a jedna je u vlasništvu Akcijskog fonda Republike Srbije. Kao što se iz ovih podataka vidi, kako je već napomenuto, firme obuhvaćene istraživanjem ne predstavljaju reprezentativan uzorak, niti se istraživanjem ovakvog obima to moglo obezbediti. Zajedničko svim firmama je povezanost sa industrijskom proizvodnjom, preradom ili prometom industrijskim proizvoda, što ove firme stavlja u kategoriju onih sa značajnim udelom radnih mesta sa posebnim uslovima

rada, i stoga sa naročitim zahtevima u pogledu aktivnosti koje se odnose ne zaštitu bezbednosti i zdravlja zaposlenih.

Akt o proceni rizika (APR) imaju 73 firme (prema izjavi lica koje je davalo podatke o firmi). Od 73 firme koje imaju (APR), većina su privatne (30 – 41,1%) odnosno akcionarska društva (27 – 37%), dok je svega 11 (15,1%) u državnoj ili javnoj svojini. Mešovita svojina je naznačena u tri firme (4,1%), dok su dve (2,7%) u postupku restrukturiranja. Jedina anketirana firma u vlasništvu Akcijskog fonda Republike Srbije nema APR. U odnosu na ranije informacije o relativno malom broju firmi koje su donele APR do kraja 2007.godine, koji rok je bio utvrđen ZBZR iz 2005. godine (Član 80. ZBZR: Akt o proceni rizika iz člana 13. st. 1. i 2. ovog zakona poslodavci su dužni da donesu u roku od godinu dana od dana stupanja na snagu akta iz člana 13. stav 4. ovog zakona), podatak iz istraživanja govori o relativno visokom procentu firmi koje su donele ovaj dokument. To je jednim delom rezultat pojačanog inspekcijskog nadzora, naročito tokom prošle i ove godine. S druge strane, treba imati u vidu da su firme obuhvaćene istraživanjem u kategoriji industrije, sa relativno visokim udelom radnih mesta sa posebnim uslovima, odnosno povećanim rizikom, što je dovoljno jak razlog da firma ispuni obavezu u pogledu donošenja APR. Kako će se u daljim analizama pokazati, međutim, postoje određene naznake koje ovako visok procenat firmi sa donetim APR mogu da dovedu u pitanje. Pored toga, što će se, takođe, pokazati u analizi, evidentni su problemi, kako u samom kvalitetu usvojenih APR, tako i u njihovoj primeni i efektima koje ostvaruju u pogledu unapređenja bezbednosti i uslova rada, čemu je posvećena posebna pažnja u analizi i komentaru dobijenih rezultata. Ukupan broj zaposlenih u svim anketiranim firmama je 55 000, a u firmama u kojima je donet APR, radi oko 47000 radnika.

2. Aktivnosti u oblasti zaštite zdravlja i bezbednosti na radu **Služba zaštite**

Polovina anketiranih firmi (46 odnosno 50%) ima konstituisan Odbor za zaštitu zdravlja i bezbednosti na radu (OZZBR). Ohrabrujući je podatak iz ankete da firme sa većim brojem zaposlenih imaju češće organizovan OZZBR (učešće firmi sa 500 i više zaposlenih u anketi je 22%, a broj onih koje imaju organizovan OZZBR je 32%). Udeo firmi sa 100 do 500 zaposlenih u strukturi anketiranih firmi je 40%, a organizovan OZZBR ima 54,3%. Manje optimističan podatak je da od 46 firmi koje imaju konstituisan Odbor za ZZBR, u svega 30 firmi taj odbor i funkcioniše, u 2 je tek povremeno aktivan, u 8 ne funkcioniše, u jednoj slabo funkcioniše, dok je 5 firmi bez odgovora na to pitanje. Odbori za ZZBR najčešće su oformljeni tokom 2007-2008 godine (20 firmi od 46 koje imaju Odbor), tokom 2009 i početkom 2010 godine - 10 firmi i 2005-2006. godine -10 firmi, a u 6 firmi nisu odgovorili na ovo pitanje.

Tabela 3. Organizovana služba za zaštitu (ima 46 firmi)

broj zaposlenih	broj firmi
do 20	1
21 - 50	1
51 - 100	3
101 - 500	25
501 - 1000	8
preko 1000	7
bez odgovora	1
ukupno	46

Tabela 4. Funkcionisanje Odbora za ZZBR (46 firmi)

		%
funkcioniše	30	65.2
povremeno aktivan	2	4.3
ne funkcioniše	8	17.4
slabo	1	2.2
bez odgovora	5	10.9
ukupno	46	100.0

Tabela 5. Godina konstituisanja Odbora za ZZBR (ima 46 firmi)

godina konstituisanja	broj firmi	%
2005-2006	10	21.7
2007-2008	20	43.5
2009-2010	10	21.7
bez odgovora	6	13.0
ukupno	46	100.0

Ukupno 57.6% firmi ima organizovanu službu koja se bavi pitanjima zaštite zdravlja i bezbednosti na radu, dok 42.4% firmi nema takvu službu. I ovde postoji pozitivna korelacija između broja zaposlenih i postojanja organizovane službe. Od ukupno 22 firme sa preko 500 zaposlenih, njih 18 ima takvu službu, a od 40 firmi sa brojem zaposlenih između 100 i 500, njih 23 imaju takvu službu.

Radna mesta sa posebnim uslovima rada

U preko dve trećine firmi (67,4%) postoje radna mesta sa posebnim uslovima rada, odnosno povećanim rizikom. Prema definiciji iz Zakona o bezbednosti i zdravlju na radu, „radno mesto sa povećanim rizikom jeste radno mesto utvrđeno aktom o proceni rizika na kome, i pored potpuno ili delimično primenjenih mera u skladu sa ovim zakonom, postoje okolnosti koje mogu da ugroze bezbednost i zdravlje zaposlenog“. Bez radnih mesta sa posebnim uslovima je 25% anketiranih firmi, a odgovor na to pitanje uskraćeno je u 6,5% firmi, dok je jedan poslodavac odgovorio da ne zna da li u njegovoj/njenoj firmi ima takvih radnih mesta. U odnosu na ukupan broj zaposlenih u firmi, više od 20% radnih mesta sa posebnim uslovima rada prijavljeno je u 5 firmi (5,4%), od 10,1 – 20% takvih radnih mesta u 7 firmi (7,5%), od 5,1 – 10% u 9 firmi (9,7%), a ispod 5% u 28 firmi (31,1%). (Tabela 6)

Tabela 6. Procenat radnih mesta s posebnim uslovima rada u odnosu na ukupan broj zaposlenih

% radnih mesta	broj firmi	procenat
do 1%	8	8.7
od 1,1 - 5,0%	20	21.7
od 5,1 - 10,0%	9	9.8
od 10,1 - 20,0%	7	7.6
preko 20%	5	5.4
bez podatka	13	14.1
bez radnih mesta s posebnim uslovima	23	25.0
bez odgovora	6	6.5
ne zna da li ima takvih radnih mesta	1	1.1
ukupno	92	100.0

Među firmama koje nemaju donet APR (ukupno 19 firmi), jedna firma ima preko 20% radnih mesta sa posebnim uslovima rada, jedna između 5,1 i 10% takvih radnih mesta, a 4 ispod 5%. U 9 firmi nema rizičnih radnih mesta. Odgovor

na ovo pitanje uskratilo je 4 anketiranih poslodavaca. (Tabela 7)

U većini firmi postoji evidencija o povredama na radu tokom 2009. godine (79 firmi odnosno 85,9%). Tokom 2009. godine, u anketiranim firmama evidentirano je ukupno 940 povreda na radu. Budući da nismo od svih anketiranih dobili potpune odgovore o vrsti povrede (teže i lakše), ostajemo na ukupnom zbiru. Kod firmi u kojima postoji evidencija o povredama na radu (79 firmi odnosno 85,9%), samo u pet firmi nije bilo povreda tokom 2009. godine, u 63 firme povrede su se dogodile, a 11 firmi je uskratilo odgovor na ovo pitanje.

U firmama koje imaju APR, broj povreda je bio 799, a u firmama u kojima nije donet APR (19) evidentirana je 141 povreda. U tabelama 8 i 9 dati su podaci o broju povreda u firmama koje imaju, kao i o firmama koje nemaju APR. U firmama u kojima je APR donet pre 2009. godine, tokom 2009 godine bilo je povređeno 2,2% zaposlenih, a u firmama u kojima APR nije donet 2,3% radnika. Zbog sličnosti u procentu povređenih u firmama koje imaju i koje nemaju donet APR, ne treba izvoditi zaključak o nepotrebnosti ovog propisa. Nasuprot, ova informacija upućuje na temu kojom ćemo se kasnije više baviti, a to je formalizam prilikom donošenja APR i značajne manjkavosti u njegovoj primeni.

Tabela 7. Firme bez APR prema broju mesta s posebnim uslovima

	broj firmi	%
nema rizičnih mesta	9	47.4
bez odgovora	4	21.1
do 1%	1	5.3
od 1,1 - 5,0%	3	15.8
od 5,1 - 10,0%	1	5.3
od 10,1 - 20,0%		0.0
preko 20%	1	5.3
ukupno	19	100.0

Tabela 8 Broj povreda u 2009. u firmama koje imaju APR donet pre 2009.godine

godine	broj zaposlenih	broj povreda	%
2005	293	9	3.1
2006	8870	132	1.5
2007	4029	133	3.3
2008	6787	157	2.3
ukupno	19979	431	2.2

Tabela 9. Broj povreda u 2009. u firmama koje nemaju APR

veličina firme	broj firmi	broj zaposlenih	broj povreda	%
do 20	2	26	0	0.0
21 - 50	3	138	2	1.4
51 - 100	4	311	6	1.9
101 - 500	7	1785	48	2.7
501 - 1000	1	585	27	4.6
preko 1000	2	3181	58	1.8
ukupno	19	6026	141	2.3

Akt o proceni rizika (APR)

Kako je u uvodu napomenuto, Zakon o bezbednosti i zdravlju na radu, obavezuje sve firme da donesu Akt o proceni rizika na radnom mestu (APR). Težište ovog istraživanja je ispunjenost ove zakonske obaveze i učinci koje je donošenje APR donelo unapređenju bezbednosti radnih mesta i poboljšanju uslova rada.

Prema odgovorima rukovodećih odnosno lica odgovornih za bezbednost u firmama, gotovo četiri petine anketiranih firmi ima usvojen APR (79.3%). Treba imati u vidu da je osam poslodavaca odbilo da učestvuje u anketiranju i može se pretpostaviti da su to firme u kojima nije donet APR. Ako je ova pretpostavka tačna, onda sledi da od stotinu firmi obihvaćenih ovim istraživanjem, oko 73% firmi ima donet APR. Pored toga, broj firmi koje imaju donet APR treba procenjivati i na osnovu odgovora zaposlenih, budući da gotovo trećina zaposlenih u firmama u kojima su poslodavac ili odgovorno lice rekli da je donet APR, o tome nisu obavesteni ili tvrde suprotno, odnosno da u firmi nije donet APR.

Posmatrano prema broju zaposlenih, od 73 firme u kojima je donet APR, 24,6% imaju manje od stotinu zaposlenih, 43,8% je u kategoriji 101 – 500 zaposlenih, a preko 500 zaposlenih ima 24,6% firmi. Pet firmi (6,8%) je bez odgovora na ovo pitanje. Od 19 firmi u kojima nije donet APR, blizu jedne polovine ima manje od 100 zaposlenih (47,4%), između 100 i 500 zaposlenih je 36,8% firmi, a preko 500 zaposlenih 15,7%. (Tabela 10)

Tabela 10. Firme prema broju zaposlenih i Aktu o proceni rizika

APR nema 19 firmi		APR ima 73 firme		
broj zaposlenih	broj firmi	%	broj firmi	%
do 20	2	10.5	6	8.2
21 - 50	3	15.8	3	4.1
51 - 100	4	21.1	9	12.3
101 - 500	7	36.8	32	43.8
501 - 1000	1	5.3	9	12.3
preko 1000	2	10.5	9	12.3
bez odgovora		0.0	5	6.8
ukupno	19	100.0	73	100.0

Prema izjavama rukovodećih, odnosno lica odgovornih za bezbednost, sve firme koje su donele APR su prilikom izrade ovog dokumenta u potpunosti poštovale proceduru snimanja organizacije i tehnološkog procesa (94,5%), ili su to radile samo za pojedine sektore (4.1%), a za svako radno mesto je identifikovana i procenjena opasnost i štetnost u odnosu na bezbednost i zdravlje radnika (98,6%). Polovina firmi navodi da nije bilo problema u izradi APR (42,5), a kod odgovora u kojima je rečeno da je bilo problema, najčešće su navedeni složenost proizvodnog procesa i radnih mesta (15,1%), slabo iskustvo i nedostajuća metodologija (6,8%), ali i nepotpuni podaci o samoj firmi i radnim mestima (6,8%). (Tabela 11)

Tabela 11. Problemi u izradi APR

	broj firmi	%
bez iskustva i metodologije	5	6.8
nedostatak podataka o firmi i radnim mestima	5	6.8
negativan stav rukovodstva/ uprave	1	1.4
nekooperativnost zaposlenih	1	1.4
nije bilo	31	42.5
razlika u stavovima radnika, sindikata i poslodavca	2	2.7
složenost proizvodnog procesa i radnih mesta	11	15.1
visoki troškovi	1	1.4
zastarelost tehnološkog procesa	2	2.7
bez odgovora	14	19.2
ukupno	73	100.0

Za izradu APR, najčešće su angažovane licencirane firme (56.2%), dok je jedna trećina firmi sama uradila APR (32.9%). Usluge licenciranih pojedinaca van firme koristilo je 8.2% firmi. Služba medicine rada učestvovala je izradi APR u 76.7% firmi.

Većina poslodavaca podržava obavezu izrade APR (87.7%), a najčešći razlog za negativnu ocenu ove obaveze je visoka cena/trošak izrade APR. Među problemima u izradi APR navedeni su i: "Nedovoljan broj stručnih lica", "Strah i neodlučnost radnika da otvoreno odgovore na postavljena pitanja", "Nepostojanje jedinstvene metodologije za procenu rizika", "Usaglašavanje između preduzeća i instituta koji je radio APR", "Nisu adekvatno snimljeni procesi po pojedinim sektorima".

Proveru efikasnosti i učinaka u primeni APR radi(lo) je nešto više od polovine firmi (54.8%). Najčešći razlog zašto se ne vrši provera je skoro donošenje APR, relativno visoka bezbednost koja je ostvarena u firmi i odsustvo povreda na radu. Nije, međutim, zanemarivo da je 12 firmi uskratilo odgovor na ovo pitanje, da su u tri odgovora navedeni loša organizacija, u jednom nedostatak stručnih lica, a da je u jednoj firmi kao odgovor navedeno da "APR nije upotrebljiv". U firmama u kojima se vrši provera primene APR, u devet slučajeva je dobijen odgovor "da" bez obrazloženja, a u 16 je navedeno da se ta provera vrši dnevno.

Od ukupnog broja firmi u kojima je donet APR (73), na pitanje da li su zaposleni upoznati sa postojanjem APR, poslodavci, odnosno odgovorno lice za bezbednost su najčešće (93,2%) odgovorili potvrdno, bez odgovora su tri firme, u jednoj o tome uprava nije obavestena. U skladu sa ovim je i odgovor da je u 67 firmi organizovana obuka i informisanje radnika o pravima i obavezama koje slede iz APR, a u šest firmi to nije urađeno.

Polovina poslodavaca je odgovorila da je Inspekcija kontrolisala APR (49.3%), a na pitanje nije odgovorilo 8.2% anketiranih firmi. Odgovor na pitanje o kontroli APR uskratilo je 12 firmi (33,3%), a 50% je odgovorilo da je kontrola vršena i da nisu date nikakve primedbe, dok je samo u 16,7% firmi bilo manjih primedbi.

Odgovori na pitanje zašto nije donet APR su raznoliki: u toku je izrada (6), puno košta (3), potrebno je više vremena, ne znaju kako da ga urade (po 2 odgovora), a u po jednoj firmi su kao razlog naveli to što vlasnik nije zainteresovan, odnosno što je firma u postupku likvidacije.

Manje od četvrtine anketiranih firmi (23.9%) imaju usvojen Etički kodeks, a 58.7% nema. Bez odgovora je 15.2% firmi.

O Zakonu o osiguranju od povreda na radu i profesionalnih bolesti radi naknade štete zna skoro dve trećine uprava u firmama, dok preko petine do sada nije čulo da je takav zakon u pripremi. Bez odgovora je bilo 13%. Podršku donošenju takvog zakona dalo je više od četiri petine (81,5%) anketiranih upravljača u firmama. Kao razlog za podršku donošenju tog zakona najčešće je navedeno obezbeđenje naknade u slučaju povrede na radu (22 odgovora...), odnosno povećanje sigurnosti zaposlenih (17 odgovora). Relativno mali broj anketiranih odgovorio je da je takav zakon dobar i za zaposlene i za poslodavce (7 odgovora).

Odgovori zaposlenih

Informisanost o Aktu o proceni rizika

Odgovori zaposlenih ukazuju da postoji znatno više teškoća u vezi sa APR, naročito sa njegovom primenom. Gotovo 60% zaposlenih u svim firmama (i u onima u kojima je APR donet i u onima u kojima nije donet) pozitivno su odgovorili na pitanje "Da li je u vašoj firmi donet APR", 10% su rekli da znaju da nije donet, a 30.6% da ne znaju da li je ovaj dokument usvojen. (Tabela 12)

Tabela 12. Upoznatost zaposlenih sa donošenjem APR

zaposleni u svim firmama			zaposleni u firmama u kojima je donet Akt, ili je u toku izrada		
1. Da li je donet Akt	broj firmi	procenat	1. Da li je donet Akt	broj firmi	procenat
da	282	59.1	da	282	66.4
ne	49	10.3	ne	15	3.5
ne znam	146	30.6	ne znam	128	30.1
ukupno	477	100.0	ukupno	425	100.0

Kada se ukrste odgovori poslodavaca i zaposlenih na pitanje da li je u firmi donet APR, vidimo da od ukupno 353 radnika u firmama u kojima je poslodavac odgovorio da je APR donet, tri četvrtine zaposlenih su odgovorili da znaju da je APR donet, 22,1% da ne znaju da li je donet, a 2,3% da nije donet. U firmama u kojima nije donet APR, 6,6% anketiranih je odgovorilo da je APR donet, 48,3% da ne znaju, a 45,1% da nije donet. (Tabela 13)

Tabela 13. Odgovori poslodavaca i zaposlenih o postojanju APR

Postojanje APR	broj firmi	ukupno anketiranih	Odgovori anketiranih							
			zna da ima APR		nema APR		ne zna		bez odgovora	
			broj	%	broj	%	broj	%	broj	%
ima APR	73	365	267	73.2	8	2.2	78	21.4	12	3.3
nema APR	19	95	6	6.3	41	43.2	44	46.3	4	4.2

Zaposleni koji znaju da je APR donet, o tome su najčešće obavješteni od ovlašćenih lica (44%), a čak je petina anketiranih (20,9%) to pitanje ostavila bez odgovora. Kao ostali izvori obavještenja da u firmi postoji APR navedeni su: Kolektivni ugovor (7,8%), organizacija sindikata (6,4%), sredstva informisanja (6,4%) ili organizovana obuka (5%). (Tabela 14) Među zaposlenima koji su učestvovali u izradi APR (njih 47 od ukupno 353 anketiranih u firmama sa APR, odnosno

Tabela 14. Obaveštenost o postojanju APR (ukupno 282 da)

	broj	%
prisutan prilikom donošenja Akta	7	2.5
čuo da je Akt donet	6	2.1
obavješten od ovlašćenih lica	124	44.0
sredstva informisanja	18	6.4
u toku je donošenje	3	1.1
organizovana forma (obuka i seminar)	14	5.0
preko kolektivnog ugovora	22	7.8
preko sindikata	18	6.4
ostalo	11	3.9
bez odgovora	59	20.9
ukupno	282	100.0

tek oko 11,1%), forma učešća je najčešće bila u opisu sopstvenog radnog mesta i uslova rada. (Tabela 15)

Među radnicima koji su odgovorili da poznaju sadržinu APR (217), najveći broj je o tom dokumentu obavešten od strane ovlašćenih lica (27,6%), nešto više od petine je pročitalo APR (22,6%), dok je 13,8% ostavilo ovo pitanje bez odgovora. Kao način upoznavanja sa sadržinom APR pomenuti su: organizovana obuka (8,3%), sindikat (6%). (Tabela 16)

U daljoj analizi ograničićemo se na odgovore zaposlenih u firmama u kojima je donet APR. Prema izjavama koje su dala ovlašćena lica ili rukovodstva u firmama, gotovo četiri petine anketiranih firmi ima usvojen APR. Najveći broj ovih dokumenata donet je tokom poslednje četiri godine.

Odgovori zaposlenih u firmama u kojima je usvojen APR, pokazuju da oko dve trećine zaposlenih (66,4%) zna da je u firmi donet APR, a gotovo trećina o tome nije obavještena (ne znam – 30,1%), dok 3,5% kažu da APR nije donet. Relativno mali broj zaposlenih učestvovao je u izradi APR (11,1%), a pozitivan odgovor na pitanje da li su upoznati sa sadržinom APR dalo je nešto više od polovine anketiranih (51,1%) radnika.

I drugi odgovori zaposlenih ukazuju da je donošenje APR, ukoliko kao pouzdane prihvatimo iskaze o relativno velikom broju firmi koje su donele APR, više rezultat zakonske obaveze, a manje stvarnog uverenja o važnosti postojanja takvog dokumenta u firmi i, naravno, njegove dosledne primene. Tako na primer, svega 37% zaposlenih ocenjuje da je bezbednost poboljšana nakon donošenja APR, dok čak 60,9% ne vidi nikakvu razliku u odnosu na ranije stanje bezbednosti u firmi. (Tabela 17) Među onima koji smatraju da je poboljšana bezbednost nakon donošenja APR, najčešće se navodi nabavka nove opreme i opšte poboljšanje

Tabela 15. Učešće u izradi APR (ukupno 47 da)

opis radog mesta i uslova rada	15
konsultacije sa zaposlenima	3
sugestije o merama bezbednosti za konkretno radno mesto	2
preko upitnika za prepoznavanje rizika na radnom mestu	1
upitnik	5
upitnik o rizicima (popunjavali svi zaposleni)	3
saradnja sa licem zaduženim za bezbednost	1
stručni tim	1
obilaskom tima za procenu	1
zajedno s licenciranom firmom	1
prilikom izrade	1
bez odgovora	13
ukupno	47

Tabela 16. Poznavanje sadržine APR (ukupno 217 da)

čitanjem Akta i uputstva	49	22.6
od ovlašćenih lica	60	27.6
organizovano (obuka, seminari, predavanja, prilikom zapošljavanja, iz kolektivnog ugovora)	18	8.3
oglasna tabla	5	2.3
preko sindikata	13	6.0
učešće u izradi	7	3.2
usmeno	4	1.8
za svoje radno mesto	9	4.1
delimično	9	4.1
ostalo	13	6.0
bez odgovora	30	13.8
ukupno	217	100.0

Tabela 17. Promena bezbednosti nakon donošenja APR (u firmama u kojima je donet ili je izrada u toku)

	broj anketiranih	%
poboljšana	161	37.9
ista	259	60.9
ne znam	3	0.7
bez odgovora	2	0.5
ukupno	425	100.0

uslova i bezbednosti na radu (49,1%), i povećana kontrola poštovanja propisa i discipline (13,7%). Manji broj zaposlenih (7,5%) pomenuo je organizacione promene i uvođenje novih mera kao razlog povećanja bezbednosti zaposlenih. (Tabela 18)

Tabela 18. Mere za poboljšanje bezbednosti nakon donošenja APR (ukupno 161 potvrđan odgovor)

	broj	%
nabavljena nova oprema i poboljšani uslovi i bezbenost na radu	79	49.1
kontrola poštovanja propisa i discipline	22	13.7
organizacione promene i uvođenje novih mera	12	7.5
promene na bolje bez specifikacije	28	17.4
pozitivne promene posle dolaska novog poslodavca	2	1.2
prethodno je već bila dobra zaštita	1	0.6
bez odgovora	17	10.6
ukupno	161	100.0

Manje od polovine anketiranih (48,5%) je odgovorilo da se u njihovoj firmi vrši periodično proveravanje mera predviđenih APR, dok 6,1 % ne zna da li se ove provere vrše.

Dotadnu obuku nakon usvajanja APR prošlo je 41.4% anketiranih.

Ocena sigurnosti i bezbednosti radnog mesta

Manje od trećine anketiranih ocenjuje svoje radno mesto kao potpuno bezbedno (30.3%), a polovina kao delimično bezbedno. Petina anketiranih (19.7%) smatra da je bezbednost njihovih radnih mesta niska. Nije utvrđena povezanost svojinskog statusa preduzeća i nivoa sigurnosti radnih mesta. Kritičke opservacije zaposlenih prisutne su i kod privatnih i državnih preduzeća. (Tabela 19)

Tabela 19. Ocena bezbednosti radnog mesta

	broj odgovora	%
potpuna	145	30.3
delimična	239	50.0
niska	94	19.7
ukupno	478	100.0

Služba/lice zaduženo za bezbednost se najčešće navodi u slučaju potrebe da se reši problem u vezi sa bezbednošću radnog mesta - bilo samostalno ili u višestrukom izboru sa nekim drugim kome se može obratiti za pomoć (53,6%). Trećina zaposlenih će se obratiti poslovodstvu firme (33%), a vlasniku 9,4%. Pomoć od inspekcije rada zatražiće 5,1% anketiranih, od neposrednog rukovodioca 3,7%, sindikata samo 1,6%, nekad drugog 3,9%. Na pitanje nije odgovorio 2,1% anketiranih (Zbog višestrukih odgovora, zbir je veći od stotinu procenata). (Tabela 20)

Zaposleni su veoma kritični prema ponašanju samih radnika u odnosu na propisane mere bezbednosti. Tek četvrtina anketiranih (25.7%) smatra da radnici u potpunosti poštuju propisane mere bezbednosti na svojim radnim mestima, a gotovo dve trećine (63%) smatra da te mere poštuju tek delimično. Svaki deseti anketirani odgovorio je da se mere bezbednosti uopšte ne poštuju. (Tabela 21) Dobija se utisak da postoji neka prećutna saglasnost između dela poslodavaca i dela zaposlenih u kršenju propisanih mera bezbednosti. U ZBZR je propisano da će se novčanom kaznom od 10.000 do 20.000 dinara kazniti zaposleni (1) ako ne primenjuje propisane mere za bezbedan i zdrav rad, ako nenamenski koristi sredstva za rad i opasne materije ili ako ne koristi

Tabela 20. Obračanje u vezi bezbednosti

	broj anketiranih	%
a) Vlasniku/vlasnicima firme	39	8.2
b) Poslovodstvu firme	122	25.5
c) Ovlašćenom licu za bezbednost i zdravlje	207	43.3
d) Nekom drugom	16	3.3
e) Inspekciji rada	15	3.1
f) Neposrednom rukovodiocu	12	2.5
a) Vlasniku/vlasnicima firme		
b) Poslovodstvu firme	3	0.6
c) Ovlašćenom licu za bezbednost i zdravlje		
a) Vlasniku/vlasnicima firme	3	0.6
c) Ovlašćenom licu za bezbednost i zdravlje		
b) Poslovodstvu firme	31	6.5
c) Ovlašćenom licu za bezbednost i zdravlje		
b) Poslovodstvu firme		
c) Ovlašćenom licu za bezbednost i zdravlje	1	0.2
e) Inspekciji rada		
b) Poslovodstvu firme	1	0.2
e) Inspekciji rada		
c) Ovlašćenom licu za bezbednost i zdravlje	3	0.6
e) Inspekciji rada		
c) Ovlašćenom licu za bezbednost i zdravlje		
e) Inspekciji rada	1	0.2
g) Sindikatu		
c) Ovlašćenom licu za bezbednost i zdravlje	4	0.8
f) Neposrednom rukovodiocu		
c) Ovlašćenom licu za bezbednost i zdravlje	4	0.8
g) Sindikatu		
d) Nekom drugom	3	0.6
e) Inspekciji rada		
e) Inspekciji rada		
g) Sindikatu	1	0.2
f) Neposrednom rukovodiocu		
g) Sindikatu	2	0.4
bez odgovora	10	2.1
ukupno	478	100.0

Tabela 21. Odnos zaposlenih prema propisanim merama bezbednosti

	broj odgovora	%
potupno poštuje	123	25.7
delimično poštuje	301	63.0
ne poštuje	51	10.7
bez odgovora	3	0.6
ukupno	478	100.0

propisana sredstva i opremu za ličnu zaštitu na radu ili ako sa njima pažljivo ne rukuje (član 35, stav 2), i ako, u skladu sa svojim saznanjima, odmah ne obavesti poslodavca o nepravilnostima, nedostacima, štetnostima, opasnostima ili drugoj pojavi koja bi na radnom mestu mogla da ugrozi njegovu bezbednost i zdravlje ili bezbednost i zdravlje drugih zaposlenih (član 36. stav 1). Međutim, manje od polovine anketiranih zna da postoje sankcije u slučaju nepridržavanja propisanih mera o bezbednosti na radnom mestu 45,8%), a čak 51.5% anketiranih ne zna da su sankcije predviđene.

Nešto više od četvrtine anketiranih (27.6%) zna nešto ili je čuo da je u pripremi Zakon o osiguranju od povreda na radu i profesionalnih bolesti radi naknade štete (ZOPR), dok čak 71.8% anketiranih o tome nikad nije ništa čuo. Gotovo svi anketirani (87.2%) imaju pozitivan stav prema donošenju ovog zakona, a tek 7.1% ne smatra da je usvajanja ovog zakona važno. (Tabele 22 i 23)

Tabela 22. Znanje o Zakonu o osiguranju

	broj odgovora	%
da	132	27.6
ne	343	71.8
ne zna	0	0.0
bez odgovora	3	0.6
ukupno	478	100.0

Tabela 23. Stav prema usvajanju Zakona o osiguranju

	broj odgovora	%
podržava	417	87.2
ne podržava	34	7.1
ne zna	4	0.8
bez odgovora	23	4.8
ukupno	478	100.0

Šest od deset anketiranih (58.8%) smatra da poslodavci poštuju prava zaposlenih, a 40% smatra da se ta prava ne poštuju. U firmama u kojima je donet APR, znatno veći broj zaposlenih odgovorio je da poslodavac poštuje prava zaposlenih (66.3%) u odnosu na firme u kojima APR nije usvojen (32,6%). I obrnuto, 28,8% zaposlenih u prvoj grupi firmi smatra da poslodavac ne poštuje prava zaposlenih, dok je u drugoj grupi takvih 63,2%. (Tabela 24)

Tabela 24. Poštovanje prava zaposlenih

	poštuju se	nepoštuju se	bez odgovora	ne zna	ukupno
firme koje imaju APR	66.3	28.8	4.7	0.3	100.0
firme koje nemaju APR	32.6	63.2	4.2	0.0	100.0
prema veličini firme	poštuju se	nepoštuju se	bez odgovora	ne zna	ukupno
do 20	87.5	10.0	2.5	0.0	100.0
21 - 50	45.7	48.6	5.7	0.0	100.0
51 - 100	57.1	32.9	10.0	0.0	100.0
101 - 500	60.5	36.6	2.4	0.5	100.0
501 - 1000	49.1	49.1	1.8	0.0	100.0
preko 1000	41.8	52.7	5.5	0.0	100.0
bez odgovora	40.0	40.0	20.0	0.0	100.0

Među zaposlenima koji su negativno odgovorili na pitanje "Da li poslodavac poštuje prava zaposlenih (ukupno 191 anketirani), više od trećine nije navelo u čemu se ogleda

to nepoštovanje njihovih prava (36,6%), dok je 11% odgovorilo da se krše mnoga prava, ali bez specifikacije. Kao načini kršenja prava navedeni su: kršenje prava i propisa (17,8%), loši i nebezbedni uslovi rada i rad bez zaštitnih sredstava (16,8%), neisplaćivanje i kašnjenje zarada (7,3%). (Tabela 25) Posmatrano prema veličini firme, najviše se poštuju

Tabela 25. Da li poslodavac poštuje prava zaposlenih (ukupno 191 negativan odgovor)

	broj odgovora	%
kršenje prava i propisa	34	17.8
neisplaćivanje i kašnjenje zarada	14	7.3
maltretiranje i zlostavljanje radnika; sve negativno	7	3.7
loši i nebezbedni uslovi rada, bez zaštitnih sredstava	32	16.8
prekovremeni rad i ugovori	5	2.6
mnogo - bez specifikacije	21	11.0
delimično	4	2.1
ostalo	4	2.1
bez odgovora	70	36.6
ukupno	191	100.0

prava zaposlenih u najmanjim firmama (do 20 zaposlenih), a u ostalim kategorijama taj procenat se kreće oko 60% u firmama veličine 50 do 100 i od 100 do 500 zaposlenih, a najmanje u velikim firmama sa preko hiljadu zaposlenih. Strah od otkaza je ne retko razlog da se čuti ("90% radnih mesta su nebezbedna. Zaposleni rade i čute i mole Boga da ne dobiju otkaz"). U odgovorima se ukazuje i na bahato ponašanje poslodavaca ("Ne poštuje ni jedan zakon", "Zlostavlja radnike", "Maltretira zaposlene", "Ne poštuje Kolektivni ugovor", "Ne postoji Kolektivni ugovor"; "Nemamo osnovne uslove za bezbedan rad").

Iz odgovora zaposlenih sledi da ne mali broj poslodavaca krši odredbe iz ZBZR, za koje je zaprećena najveća novčana kazna. Kao primere navodimo autentične izjave anketiranih u kojima se očituje direktno kršenje zakonskih odredbi:

- član 9 stav 1: ako zaposlenom ne obezbedi rad na radnom mestu i u radnoj okolini na/ u kojima su sprovedene mere bezbednosti i zdravlja na radu ("Upućivanje na rad na kojem je bezbednost loša", "Pravo na čist vazduh");
- član 11, stav 1: ako prilikom organizovanja rada i radnog procesa ne obezbedi preventivne mere radi zaštite života i zdravlja zaposlenih, kao i ako za njihovu primenu ne obezbedi potrebna finansijska sredstva ("Nemamo ništa od neophodne opreme, ventilacija u hodnicima rudnika skoro da ne postoji", "Nema adekvatnih ličnih zaštitnih sredstava. Moraš da radiš na montažnim trakama i da vodiš računa da se ne povrediš. Radiš u svojoj obući jer poslodavac i ne razmišlja da ti kupi zaštitna sredstva. Ako ih i kupi ko zna kakav je kvalitet", "Poslodavac nema sluha za bezbednost i zdravlje na radu, ne zna ništa, a kad mu objašnjavaš ne sluša. Reaguje samo kad plaća kazne, koje mu retko stižu. Krši sve što je propisano i što košta (a sve košta)", "Radnici ne dobijaju povredne liste");

- član 13, st. 1 i 2: ako u pismenoj formi ne donese akt o proceni rizika za sva radna mesta u radnoj okolini i ne utvrdi način i mere za otklanjanje rizika, kao i kada ne izmeni akt o proceni rizika u slučaju pojave svake nove opasnosti i promene nivoa rizika u procesu rada ("Loše informisanje o ZZBR i neprimenjivanje");
- član 15. stav 1. tačka 2: ako zaposlenom odredi da obavlja poslove na kojima nisu sprovedene mere bezbednosti i zdravlja na radu ("Zaštitna oprema se ne dobija, radnici se šalju na nebezbedna radna mesta bez prethodne obuke"; "Prebacivanje na radna mesta bez prethodne obuke i pregleda"; "Radi u hali sa lošim osvetljenjem, bez grejanja i ventilacije. Velika isparenja ulja i emulizije tokom letnjih meseci. Neredovna nabavka zaštitnih sredstava. Poslodavci, tj. direktori, nezainteresovani.");
- član 15. stav 1. tačka 4, čl. 27, 28. i 29: ako ne izvrši osposobljavanje zaposlenog za bezbedan i zdrav rad;
- član 15. stav 1. tačka 5 i 6: ako zaposlenom ne obezbedi korišćenje sredstava i opreme za ličnu zaštitu na radu i održavanje u ispravnom stanju sredstava za rad i sredstava i opreme za ličnu zaštitu na radu ("Sredstva zaštite lošeg kvaliteta, a neko ih ni nema"; "Nema apsolutno nikakvih sredstava zaštite na radnom mestu. Ljudi godinama rade konstantno ugrožavajući svoj život i zdravlje"; "Zaštitne maske su lošeg kvaliteta, propuštaju gasove i prašinu, ovde na konvertorima retko ko dočeka penziju"; "Neredovna isporuka HTZ opreme. Neoverene zdravstvene knjižice");
- član 17: ako zaposlenom ne izda na upotrebu sredstvo i/ili opremu za ličnu zaštitu na radu u skladu sa aktom o proceni rizika ("Nemam dovoljno zaštitne opreme, hvale mi naočare za varenje, rukavice. Kada se žalimo rukovodiocima, oni samo okrenu leđa i odu. Tražio sam da se zamene ulja za hlađenje koja su kancerogena. Dali su drugo, ali je i ono opasno po zdravlje");
- član 23: ako zaposlenom da na upotrebu sredstvo za rad, odnosno sredstvo i opremu za ličnu zaštitu na radu na kojima nisu primenjene propisane mere za bezbednost i zdravlje na radu ili ako ne obezbedi kontrolu njihove namenske upotrebe ("HTZ oprema neodgovarajućeg kvaliteta, izrabljeni alati i mašine"; "Neredovno nabavljanje HTZ opreme");
- član 15. stav 1. 8: ako na osnovu akta o proceni rizika i ocene službe medicine rada ne obezbedi u skladu sa ovim zakonom propisane lekarske preglede zaposlenih i član 43, stav 1. i stav 3: ako zaposlenom na radnom mestu sa povećanim rizikom ne obezbedi prethodni, odnosno periodični lekarski pregled i ako zaposlenog koji obavlja poslove na radnom mestu sa povećanim rizikom, za koga se u postupku periodičnog lekarskog pregleda utvrdi da ne ispunjava propisane zdravstvene uslove za obavljanje poslova na radnom mestu sa povećanim rizikom, ne premesti na drugo radno mesto koje odgovara njegovim zdravstvenim sposobnostima ("Sada nema sistematskog pregleda, a ranije je bilo"; "Loši uslovi rada, nedostatak sredstava lične zaštite, neredovni lekarski pregledi za radna mesta sa posebnim uslovima rada"; "Više puta sam se trovala jer nisam imala zaštitnu masku. Konstantno sam izložena lakovima, bojama i razređivačima. Dobila sam bronhijalnu astmu"; "Iako radim s otrovnim materijama, nemam adekvatnu opremu niti je štetnost tih materija posebno ispitana. Istovremeno, za 37 godina radnog staža,

samo jednom sam upućen na sistematski lekarski pregled“;“Ne obavljaju se sistematski pregledi predviđeni na 6 meseci. Prvi sistematski pregled sam imao pre 27 godina, kada sam se zaposlio, a drugi pre 6 meseci. Tada je utvrđen problem na plućima“).

Mere za unapređenje bezbednosti

Na pitanje “Šta predlažete za unapređenje mera bezbednosti na radnom mestu?”, gotovo trećina anketiranih nije odgovorila. Možemo se pitati za razloge ovako visoke apstinencije u odgovorima na jedno ne tako nevažno pitanje. Pored već pomenutih sumnji da je jedan broj anketiranih odgovarao u prisustvu poslodavaca ili lica iz uprave firme, moguće je i objašnjenje da se radi o relativno visokom stepenu nepoverenja i osećanja nesvrishodnosti davanja bilo kakvih predloga. Među datim odgovorima, izdvajaju se po učestanosti četiri grupe. Prva (92 odgovora) težište stavlja na redovno nabavljanje i kvalitetniju zaštitnu opremu, uključujući i radnu obuču, odeću i ostala zaštitna sredstva. Druga grupa (56 odgovora) težište stavlja na same mere bezbednosti: donošenje i striktna primena APR, osposobljavanje za primenu APR, organizovanje stalne obuke zaposlenih i njihovo obrazovanje za radni proces i osposobljavanje da prepoznaju rizike na radnom mestu. Treća grupa (52 odgovora) ukazuje na potrebu povećanja ukupne bezbednosti i poboljšanje uslova rada, naročito na kvalitet radne sredine, provetranje, zagrevanje prostorija. Ovoj grupi ima razloga dodati i 17 odgovora koji upućuju na potrebu redovnijeg održavanja mašina i tehničke ispravnosti opreme. Četvrta grupa (42 odgovora) ukazuje na potrebu strogog pridržavanja propisa i primenu zakona, naročito Zakona o bezbednosti i zdravlju na radu. Ovoj grupi treba dodati i odgovore koji upućuju na potrebu oštrijih kaznenih mera za one koji se ne pridržavaju propisa (8 odgovora). Jedan broj anketiranih ukazuje na potrebu poboljšanja discipline u radnom procesu i znatno veće odgovornosti kako poslodavaca tako i zaposlenih (24), znatno bolju informisanost kako o pravima radnika tako i o specifičnostima radnog procesa (22 odgovora), redovnu/češću kontrolu procesa rada i pridržavanja propisanih mera (16 odgovora). Jedanaestoro anketiranih smatra da je potrebno obezbediti redovne lekarske preglede, uključujući i dolaske lekara u firmu, kao i redovnu overu zdravstvenih knjižica. Pomenuta je potreba izdvajanja više novca u povećanje bezbednosti na radu (9 odgovora), primena evropskih standarda (4 odgovora). Svega nekoliko anketiranih (10) smatra da nema potrebe za nekim poboljšanjima (“ništa”, “dobro je i ovako”).

Posebno smo izdvojili nekoliko odgovora, koji mogu da ilustruju duh koji provejava u odgovorima na ovo pitanje:

- “Napraviti formulare na kojima će zaposleni davati predloge za unapređenje bezbednosti na radnom mestu i dostavljati ih nadređenima, a kopiju kao dokaz zadržavati za sebe” (operator izlaznog pulta)
- “Angažovati vladinu komisiju da utvrdi stvano stanje u oblasti bezbednosti i zdravlja na radu u firmama” (menadžer preduzeća)
- “Bolja informisanost. Ne znamo ništa, ni da li ima Akt, da li se na njemu radi i koja su naša prava” (operator)
- “Teško se čuje naš glas, a kamoli predlozi” (vario)

Analiza rezultata i komentari

1. Metodološki okvir i okolnosti izbora firmi koje su predmet anketiranja usmerili su primarni cilj ovog istraživanja na način i efekte implementacije APR. Anketirane firme ne predstavljaju reprezentativan uzorak preduzeća u Srbiji, budući da je izbor firmi bio uslovljen postojanjem aktivista Industrijskog sindikata u preduzeću, s jedne strane, kao i spremnošću posloводства/uprave preduzeća da se uključi u istraživanje i prihvati razgovor sa anketarom, odnosno popunjavanje upitnika, s druge.
2. Bez obzira na ograničenja prilikom izbora firmi uključenih u anketu i njihovu nereprezentativnost, pokazuje se da je tokom poslednje dve godine relativno veliki broj firmi ispunio zakonsku obavezu i doneo APR. Ovaj podatak se može tumačiti kao dobar znak ispunjavanja zakonske obaveze od strane poslodavaca, posebno imajući u vidu da se radi o firmama sa relativno većim brojem radnih mesta sa posebnim uslovima rada. S druge strane, kako je u prethodnom tekstu napomenuto, postoje sumnje u istinitost dobijenih izjava o ovako velikom broju firmi u kojima je donet APR, odnosno nastojanju poslodavaca/uprava da pokažu da poštuju zakonske obaveze. Ova sumnja potstaknuta je i načinom na koji je popunjen jedan broj anketnih upitnika u firmama, izostavljanje odgovora na neka od pitanja koja su u direktnoj vezi sa načinom donošenja ili primene APR, kao i odbijanja da se učestvuje u istraživanju.
3. Anketa u celini pokazuje da je tema bezbednosti prisutna i među poslodavcima i među zaposlenima. Polovina firmi ima konstituisan Odbor za zaštitu zdravlja i bezbednosti na radu (OZZBR). Ukupno 57.6% firmi ima organizovanu službu koja se bavi pitanjima zaštite zdravlja i bezbednosti na radu, dok 42.4% firmi nema takvu službu. Odbori ZZBR su u najvećem broju konstituisani u poslednje četiri godine, što ukazuje na ispunjavanje zakonskih obaveza u pogledu unapređenja bezbednosti i mera zaštite na radu.
4. Manje optimističan podatak je da od 46 firmi koje imaju konstituisan Odbor za ZZBR, u svega 30 firmi taj odbor i funkcioniše, u 2 je tek povremeno aktivan, u 8 ne funkcioniše, u jednoj slabo funkcioniše, a 5 firmi je bez odgovora na to pitanje. Iz ovoga sledi da aktivan Odbor za ZZBR ima tek 30% anketiranih firmi, što je, s obzirom na vrstu delatnosti anketiranih firmi i udeo radnih mesta sa posebnim uslovima rada relativno mali broj.
5. Na nedovoljno stanje bezbednosti na radnom mestu upozorava i percepcija zaposlenih o bezbednosti radnog mesta. Gotovo petina anketiranih ocenjuje svoje radno mesto kao nebezbedno, čak polovina kao delimično bezbedno, a manje od trećine anketiranih ocenjuje svoje radno mesto kao potpuno bezbedno (30.3%). I ovaj podatak, s obzirom da se radi o firmama sa znatnim procentom radnih mesta sa posebnim rizikom, bi trebalo da izazove dodatnu pažnju.
6. Nekoliko indikatora ukazuje da se mere bezbednosti i propisi u vezi s tim shvataju formalno, kao nešto što je nametnuto, a u suštini nepotrebno. Drugim rečima, da se ne razume stvarni značaj i suština ovih propisa, niti se bezbednost na radnom mestu shvata kao jedno od osnovnih ljudskih prava građana.

Pokazatelji formalnog razumevanja mera u oblasti bezbednosti i zdravlja na radu prisutni su i kod poslodavaca i kod zaposlenih. U nemalom broju firmi, postoje naznake da je APR donet samo zato što je to zakonska obaveza, a ne iz uverenja da je donošenje i primena ovakvih mera integralan deo društveno odgovornog poslovanja i pokazatelj profesionalne i etičke odgovornosti poslodavca. S druge strane, sami zaposleni su veoma kritični prema ponašanju (drugih) radnika u odnosu na propisane mere bezbednosti. Deset procenata anketiranih rekli su da se mere bezbednosti uopšte ne poštuju, a čak 63% da se propisane mere poštuju tek delimično.

Slična ocena izneta je i u Izveštaju Inspekcije rada, u kome se analiziraju neki nedostaci u donošenju i primeni APR. Navodi se da se prilikom izrade APR u timove za procenu rizika ne uključuju zaposleni sa praktičnim znanjem. I ova Anкета je pokazala da je relativno mali broj zaposlenih učestvovao u izradi APR, i to mahom informacijama o sopstvenom radnom mestu. U Izveštaju Inspekcije rada se ukazuje i na formalizam u donošenju APR: "U APR se prepisuju liste opasnosti i štetnosti iz Pravilnika o načinu i postupku procene rizika na radnom mestu i u radnoj okolini, bez stvarne analize svih poslova i prepoznavanja opasnosti i štetnosti koje se pojavljuju prilikom obavljanja ovih poslova". Anкета je potvrdila i zaključak Izveštaja da se "zaposleni ne uključuju u sistem procene rizika pri njegovoj analizi i izradi, a i po njegovom donošenju, te često ne znaju ni da je APR donet". (Prilog 1: Rezime izveštaja Inspektorata za rad za 2009. i 2 - Deo izveštaja o radu Inspektorata za rad za 2008. i prvu polovinu 2009. koji se odnosi na Akt o proceni rizika i radna mesta sa povećanim rizikom)

7. Formalizam u donošenju APR može se ilustrovati i stavovima o promeni/poboljšanju bezbednosti nakon donošenja APR. Tako na primer, svega 37% zaposlenih ocenjuje da je poboljšana bezbednost nakon donošenja APR, dok čak 60,9% ne vidi nikakvu razliku u odnosu na ranije stanje bezbednosti u firmi.

Ipak, samo jedan anketirani je odgovorio da je i pre donošenja APR bila obezbeđena dobra zaštita zaposlenih.

8. Odnos prema merama za unapređenje bezbednosti i zdravlja na radu ima razloga posmatrati i u kontekstu odnosa prema bezbednosti i zdravlju u drugim sferama života u Srbiji. Brojna istraživanja i indikatori ukazuju da je kod građana Srbije tema bezbednosti nisko na listi prioriteta. Nezdрави stilovi života (slaba fizička aktivnost i bavljenje sportom, gojaznost, konzumiranje tzv. brze hrane, pušenje, uključujući i ono u zatvorenim prostorijama i u prisustvu dece, zagađenje životne sredine, konzumiranje alkohola, rizično ponašanje u saobraćaju itd..) i niska percepcija sopstvene odgovornosti za unapređenje bezbednosti i razvijanje zdravih stilova života ukazuju da se tema bezbednosti smešta van delokruga individualne i pojedinačne akcije. Takvom razumevanju koncepta bezbednosti značajno doprinose i mediji reklamama i propagiranjem konzumiranja nebezbednih prehrambenih proizvoda i drugih formi rizičnog načina života. Očekuje se da se o bezbednosti brine neko drugi, da bezbednu sredinu kreira neko drugi, a individualni doprinos tom naporu se smatra marginalnim i nepotrebnim.

9. Jedan broj anketiranih, nešto preko deset procenata, odgovarajući na pitanje o merama za poboljšanje bezbednosti i zdravlja na radu, stavio je težište na same mere bezbednosti: donošenje i striktna primena APR, osposobljavanje za primenu APR, organizovanje stalne obuke zaposlenih i njihovo obrazovanje za radni proces i osposobljavanje da prepoznaju rizike na radnom mestu. Jačanje svesti zaposlenih o važnosti pridržavanja propisanih mera o bezbednosti i zdravlju na radu i njihovo stalno unapređivanje se vidi kao suštinski način za unapređenje stanja bezbednosti na radu.
10. Iz mnogih odgovora se očituje niska informisanost radnika, kako o samom APR, tako i drugim merama bezbednosti. Na pitanje kako su saznali da je u firmi donet APR, ne tako retko su zabeleženi odgovori koji ukazuju na površnost informacije: 'slučajno', 'čuo sam', 'čuo sam od kolega', 'video i nešto pročitao', 'video sam dokument na stolu', 'rekao mi referent službe zaštite', 'čuo od drugih zaposlenih'. Ukazano je na slabo znanje o mogućim sankcijama za nepridržavanje odredbi APR, o kojima više od polovine anketiranih nema nikakvu informaciju.
11. Indikativni su odgovori zaposlenih na pitanje kome se mogu obratiti u slučaju potrebe da se reši problem u vezi sa bezbednošću radnog mesta. Više od polovine anketiranih su naveli ovlašćenu službu/lice za poslove bezbednosti, a ako tome dodamo i one koji bi se obratili poslovodstvu firme ili vlasniku, onda sledi da su to akteri koji prema izjavama anketiranih mogu da reše poteškoće u vezi sa bezbednošću radnog mesta. S druge strane, tek trećina anketiranih izjavljuje da su njihova radna mesta potpuno bezbedna. Očigledno da postoji neka protivrečnost u ove dve izjave. Radite na nebezbednom (ili delimično bezbednom) radnom mestu, a obratili biste se za rešavanje problema bezbednosti onima koji su među najodgovornijima za bezbednost radnih mesta. Takođe, veoma je mali broj zaposlenih koji bi se obratio sindikatu (sindikalom povereniku), ili inspekciji rada. Stiče se utisak kretanja u zatvorenom krugu, gde se obraćate onom koji je po poziciji dužan da se brine o bezbednosti radnog mesta, a radite na radnom mestu koje percipirate kao nebezbedno ili delimično bezbedno.
12. Evidentna je pasivna uloga sindikata u rešavanju problema bezbednosti radnog mesta, ali i drugih problema sa kojima se zaposleni suočavaju (pitanje o negativnom iskustvu). Očigledno da na relaciji sindikat – poslodavac nešto nije u redu i da zaposleni ne vide sindikat kao relevantno mesto kome se mogu obratiti u situaciji nebezbednog radnog mesta i potencijalnih opasnosti u radnom procesu.
13. Pasivnost sindikata očituje se u izjavama zaposlenih (ukupno 282 koji su obavešteni da je APR donet) o izvorima informacije da je APR donet i drugim obaveštenjima u vezi s tim dokumentom. Svega 6,4% odgovora upućuje na sindikat kao izvor ove informacije.
14. Neefikasnost i problemi u primeni APR su i posledica načina donošenja ovog dokumenta. U Izveštaju Inspektorata za rad (Stanje u oblasti radnih odnosa i bezbednosti i zdravlja na radu sa stanovišta inspekcijskog nadzora, 15. jun 2010.) se ukazuje da je "sve manji broj poslodavaca koji prava i obaveze u oblasti bezbednosti i zdravlja na radu uređuju kolektivnim ugovorima, odnosno u procesu socijalnog

dijaloga sa poslodavcima". Ne retko se kao ishod sukoba između poslodavca i sindikata javlja odsustvo/nepostojanje kolektivnih govora, odnosno otkazivanje kolektivnih ugovora od strane poslodavca, čime se regulisanje prava, obaveza i odgovornosti u oblasti bezbednosti i zdravlja na radu reguliše manje obavezujućim i manje kontrolabilnim posebnim pravilnikom. U toj situaciji "sindikalna organizacija ostaje po strani, a poslodavac sam uređuje prava, obaveze i odgovornosti u oblasti bezbednosti i zdravlja na radu". U Izveštaju Inspektorata se navodi da je 60% poslodavaca utvrdilo prava, obaveze i odgovornosti u oblasti BZZR opštim aktom, 25% Kolektivnim ugovorom, a 12% ugovorom o radu. Svega 3% poslodavaca nisu utvrdili ova prava, obaveze i odgovornosti. Iz naše ankete sledi da je oko 8% anketiranih informaciju o APR dobilo iz Kolektivnog ugovora, a skoro polovina (44%) od samih poslodavaca ili lica ovlašćenih za bezbednost.

15. Rezultati Ankete ukazuju da se jedan broj poslodavaca, nezavisno od oblika svojine (privatna preduzeća, akcionarska društva, državna preduzeća), ne pridržava obaveza propisanih u Zakonu o bezbednosti i zdravlju na radu koje se odnose na osposobljavanje zaposlenih za bezbedan i zdrav rad, obezbeđivanje zaposlenima korišćenje sredstava i opreme za ličnu zaštitu na radu, održavanje sredstava za rad i sredstava i opreme za ličnu zaštitu na radu u ispravnom stanju i drugih odredbi koje su utvrđene radi osiguranja bezbednosti i zdravih uslova rada. ("Nema grejanja. Prisiljavaju radnike da rade poslove za koje nisu obučeni"; "Prisiljavanje na rad na delimično havarisanoj mašini"; "Svakodnevno trovanje amonijakom, rad na starim i delimično neispravnim postrojenjima"; "U slučaju povređivanja nisam smeo da se žalim, jer bi mi gazda dao otkaz").
16. Prema izveštaju Inspekcije, najčešći izvor povrede na radu je oprema za rad – razlozi su u nepostojanju uputstava za bezbedan rad, nepravilno rukovanje opremom za rad i neodržavanje opreme u ispravnom stanju. Odgovori zaposlenih u Anketi, takođe ukazuju na nepotpuno sprovođenje mera bezbednosti i zdravlja na radu, nekorišćenje propisanih sredstava i opreme za ličnu zaštitu na radu, odstupanje od propisanog i utvrđenog procesa rada, kao i neosposobljenost zaposlenih za bezbedan rad. Ovakvi odgovori, sa svoje strane, potvrđuju nalaze Ankete o znatnoj dozi formalizma u donošenju APR sa primarnom funkcijom ispunjavanja zakonskog propisa, a ne suštinskog motiva za stvarno smanjenje rizika i unapređenje sigurnosti i bezbednosti radnog mesta i uslova rada.
17. Odgovori na pitanje o merama za unapređenje bezbednosti i zdravlja na radu, upućuju na važnost uspostavljanja sistema stalnog obrazovanja zaposlenih i kvalitetnog informisanja ne samo da APR postoji, nego i o razlozima njegovog donošenja – stvarna i efikasna zaštita bezbednosti i zdravlja zaposlenih.

Da bi se unapredila bezbednosti i zdravlje na radnom mestu, nužno je da sami zaposleni razumeju da je ovo njihovo pravo, a ne dobra volja poslodavca. S obzirom na strah zaposlenih za ostanak na poslu, koji je u prethodnim istraživanjima FCD utvrđen kao jedan od osnovnih razloga "mirenja" zaposlenih sa ne retko brutalnim kršenjem osnovnih prava iz oblasti rada, važno je uspostaviti i druge mehanizme za zaštitu prava zaposlenih, a ne samo njihovo samoorganizovanje.

18. Tema o bezbednosti i zdravlju na radu tiče se svih građana Srbije, a ne samo onih trenutno zaposlenih i onih zaposlenih u firmama sa posebno rizičnim radnim mestima. Prisutnost ove teme u javnom diskursu je jedini način da se, s jedne strane, zaposleni i drugi građani ohrabre i podstaknu da se bolje organizuju i uspostave odgovarajuće mreže i druge oblike saradnje u cilju senzibiliranja javnosti na probleme bezbednosti i zdravlja na radu i vršenja pritiska na donosioce odluka i zakonodavnu vlast da mnogo ozbiljnije shvate obavezu ispunjavanja evropskih standarda u oblasti ekonomskih prava građana. S druge strane, to je jedini način da se političke i stručne elite, kao i poslodavci, koji svi rade u relativno bezbednim uslovima, primoraju da se znatno ozbiljnije bave ovom temom i da ne ignorišu predloge i rešenja koja dolaze iz civilnog sektora, od samih zaposlenih, sindikalnih organizacija i drugih udruženja. Podsećamo na ignorisanje predloga upućenog Narodnoj skupštini Republike Srbije da usvoji manje izmene zakonskih propisa, kako bi se bolje i preciznije definisale nadležnosti Inspektorata rada u sistemu kontrole sprovođenja propisa iz radnih odnosa.

19. U istraživanju se potvrdilo da pozicija zaposlenih u ne maloj meri zavisi od dobre volje i odgovornosti poslodavca, te da je potrebno uspostaviti znatno bolju kontrolu poštovanja propisa, s jedne strane, ali i efektivijeg sprovođenja sistema sankcija.

("Svim sredstvima gleda da zataška bilo šta da se desi radnicima"). Ponekad je obraćanje uzaludno ("Kada treba nešto nebezbedno uraditi, on prećutno odobrava. A kada pogrešiš ili se povrediš, predlaže otkaz"). Nije bez razloga u odgovorima na pitanje o merama za unapređenje bezbednosti i zdravlja na radu, veliki broj odgovora ukazao na važnost strogog pridržavanja propisa i primenu zakona, a naročito Zakona o bezbednosti i zdravlju na radu, kao i na potrebu oštrijih kaznenih mera za one koji se ne pridržavaju propisa. ("Menadžeri na nivou poslovođa i šefova ne prenose prave i potpune informacije o bezbednosti na radu").

20. U izveštaju o inspekcijском nadzoru, naveden je podatak o radno-pravnom statusu povređenih. Vidimo da je među povređenima 46% u stalnom radnom odnosu na neodređeno vreme i još 32% onih koji imaju ugovor na određeno vreme. Oko petine povređenih su zaposleni bez ugovora (rad na crno). Iako se u komentaru Izveštaja navodi da je visok procenat povređenih koji rade na crno, ovaj podatak bi imalo smisla uporediti sa ukupnim udelom radnika koji rade bez ugovora. Ako znamo da procene o zaposlenosti bez ugovora idu čak i do 30% - 40%, kao i da je ova forma zaposlenosti najčešća u građevinarstvu, ugostiteljstvu i trgovini, sledi i zaključak da su podjednako ugrožene sve kategorije zaposlenih – i onih sa ugovorima na neodređeno i na određeno vreme kao i onih bez ikakvog ugovora. Ovaj podatak zavređuje dodatnu pažnju i analizu, posebno u svetlu izjava anketiranih da se sami zaposleni slabo pridržavaju propisanih mera zaštite na radu.

Opis lošeg iskustva

U anketnom upitniku za zaposlene pitali smo da li je anketirani imao neko loše iskustvo tokom rada u firmi. Od ukupno 478 anketiranih radnika, njih 368 (77%) je odgovorilo da nije imalo takvo iskustvo, a oko 4 procenta su rekli da su imali manje povrede. Iz ovog istraživanja sledi da je bar 15% anketiranih imalo neko teže iskustvo odnosno povređivanje na radnom mestu. Neki odgovori se odnose i na povrede od pre nekoiko godina, ali je većina iz novijeg vremena. Navodimo neke od odgovora, kao ilustraciju uslova i nevolja sa kojima se suočava jedan broj zaposlenih u Srbiji.

- *Radio sam po rešenju na drugom radnom mestu, pao na zaleđenu površinu, polomio nogu i proveo 4 meseca na bolovanju. Nadoknadu od DOZ-a nisam dobio, jer poslodavac nije osigurao svoje radnike, već samo svoju imovinu (zgrade, male mašine, vozila itd.).*
- *Poslodavac i dalje misli da je bezbednost trošak, a ne smanjenje ukupnih troškova za poslodavca.*
- *Lično iskustvo o bezbednosti na radu nisam imao, ali iskustvo drugih je očajno. Radnici su jadni, prepušteni sami sebi i Bogu da ih čuva od povreda na radu.*
- *Posle povrede na radu, nadoknada štete ostvaruje se preko suda (teško). Zatim slede mere revanšizma od strane rukovodstva.*
- *Zbog povećanog olova u krvi tri puta sam ležao na ispitivanju u IMR. Nisam dobio profesionalno oboljenje već samo promenu radnog mesta.*
- *Kada nadređenom dam neki predlog u vezi bezbednosti na radu, on obično klimne glavom i na tome se završi taj razgovor. Međutim, ništa ne preduzima u vezi toga (...) Napraviti mehanizam da se što efikasnije i brže reši problem koji je vezan za bezbednost na radu, jer se obično rešava posle neke povrede.*
- *Radnici nemaju nikakva prava nigde u Srbiji, mi smo ugrožena vrsta.*
- *Kao 100% državno preduzeće, nemamo nikakva prava zaposlenih.*
- *Neobaveštenost poslodavca od strane menadžmenta o rizicima vezanim za bezbednost.*
- *Menadžeri na nivou poslovođa i šefova ne prenose prave i potpune informacije o bezbednosti na radu.*

III Prilozi

1. Rezime Izveštaja Inspektorata za rad za 2009.

Aktivnosti Inspektorata za rad, kao republičkog organa uprave u sastavu Ministarstva rada i socijalne politike, u toku 2009. godine bile su prevashodno usmerene ka ostvarenju strateških ciljeva koji su definisani u skladu sa Strategijom o pridruživanju EU i Strategijom za smanjenje siromaštva u Srbiji, a koje su zasnovane na daljem proširenju obima inspekcijanskog nadzora, uvođenju integrisanih nadzora, organizovanju pojačanih inspekcijanskih nadzora - kampanja po delatnostima, organizovanju pojačanih nadzora po opštinama, radi što ravnomernije zastupljenosti inspekcijanskih kontrola na celom području okruga, odnosno Republike, aktivnoj saradnji sa socijalnim partnerima i ujednačavanju postupanja inspektora rada u istim ili sličnim pravnim situacijama.

Da bi se postigli definisani ciljevi, pred sve inspektore rada tokom 2009. godine postavljani su jasni zahtevi koji podrazumevaju:

- odgovornost za preduzimanje ili nepreduzimanje mera,
- individualni rad u primeni propisa,
- timski rad u obuci,
- teorijsku pripremu,
- permanentno usavršavanje i učestvovanje u svim vidovima edukacija,
- ovladavanje novim metodama u radu.

U izveštajnom periodu inspektori rada su vršili različite vrste nadzora koji se međusobno razlikuju po obimu, metodama po kojima se vrše, oblastima koje se kontrolišu, te ciljevima koji se žele postići putem nadzora.

Tokom 2009. godine Inspektorat za rad je završio obuku svih inspektora rada za integrisan inspekcijanski nadzor, koji obuhvata istovremenu kontrolu u obe oblasti koje su u nadležnosti inspekcije rada, od strane jednog inspektora i u jednom inspekcijanskom nadzoru, do određenog nivoa stručnosti. Takođe, tokom 2009. godine inspektori rada su započeli sa vršenjem integrisanih inspekcijanskih nadzora kojima su obuhvaćena osnovna prava, obaveze i odgovornosti zaposlenih i poslodavaca u oblasti radnih odnosa i bezbednosti i zdravlja na radu.

Sa uvođenjem integrisanog nadzora krenulo se po etapama. U periodu februar-jun 2009. godine inspektori rada su vršili integrisane inspekcijanske nadzore, kojima je obuhvaćen prvi nivo edukacije, a u periodu od jula do decembra 2009. godine inspektori rada su, pored tema za prvi nivo integrisanog inspekcijanskog nadzora, obuhvatali i teme za drugi nivo integrisanog nadzora. Pripremljeni su i usvojeni Priručnik i Metodologija za vršenje integrisanog inspekcijanskog nadzora, u oblasti radnih odnosa i bezbednosti i zdravlja na radu kojima su na jedinstven način uređena ključna pitanja nadzora inspekcije rada.

U okviru aktivnosti na realizaciji projekta "Modernizacija i integracija sistema inspekcije rada u Republici Srbiji u skladu sa standardima i praksom MOR i EU", čiji je donator Ministarstvo spoljnih poslova Kraljevine Norveške, pripremljene su radne verzije Nacrta zakona o inspekciji rada i Plan rada i aktivnosti Inspektorata za rad za period 2010 - 2014. godina.

U periodu februar- decembar 2009. godine izvršen je ukupno 8.581 integrisan inspekcijanski nadzor, pri čemu je obuhvaćeno 179.254 zaposlenih; doneto je 4.866 rešenja

o otklanjanju nedostataka kojima je naloženo otklanjanje 13.009 utvrđenih nedostataka; doneta su i 64 rešenja o zabrani rada; podneto je 359 zahteva za pokretanje prekršajnog postupka zbog utvrđenih prekršaja iz oblasti radnih odnosa i oblasti bezbednosti i zdravlja na radu.

U Inspektoratu za rad u oblasti radnih odnosa u izveštajnom periodu preduzimane su mere i aktivnosti sa primarnim ciljem da se obezbedi poštovanje Zakona o radu, odnosno da se smanji broj povreda zakona i drugih propisa koji regulišu oblast radnih odnosa. U toku 2009. godine izvršeno je ukupno 40.222 nadzora, kojima je obuhvaćeno 357.498 zaposlenih; od tog broja izvršeno je 9.642 nadzora po zahtevima stranaka i 30.580 nadzora po službenoj dužnosti; zatečeno je 5.734 lica na faktičkom radu; sa 4.178 lica je po nadzoru zasnovan radni odnos; podneto je 2.968 zahteva za pokretanje prekršajnog postupka; podneto je 19 krivičnih prijava; doneto je 5.429 rešenja o otklanjanju utvrđenih povreda Zakona o radu i 902 rešenja o odlaganju izvršenja rešenja otkaza ugovora o radu; izvršeno je 76 nadzora nad primenom Zakona o štrajku i doneta su 3 rešenja kojima je naloženo otklanjanje utvrđenih povreda po Zakonu o štrajku.

Osim vršenja nadzora, inspektorima se svakodnevno obraćao veliki broj lica usmenim ili telefonskim putem, tako da su inspektori rada primili više hiljada lica koja su tražila pružanje pravne pomoći radi zaštite svojih prava i pravilne primene Zakona o radu (ključni su problemi u povećanom broju otkaza ugovora o radu, neisplaćivanju zarada, zloupotrebi ugovora o radu na određeno vreme i neisplaćivanje prekovremenog rada).

Kontrolama inspekcije rada u toku 2009. godine svi radnopravni instituti bili su obuhvaćeni potpunim nadzorima, počev od normativne uređenosti radnih odnosa do primene odredbi Zakona o radu.

Inspektorima rada stranke su se obraćale sa dve vrste zahteva i to:

- radi odlaganja izvršenja rešenja poslodavaca o otkazu ugovora o radu i
- radi preduzimanja mera u cilju ostvarivanja prava kod poslodavaca.

Najčešće povrede Zakona o radu uočene su u pogledu sledećih instituta:

- zarade: sve više je poslodavaca u Republici koji kasne sa isplatom zarada, pa čak i duži period ne mogu da isplate zarade zaposlenima, zbog gubitaka u poslovanju i loše finansijske situacije; poseban akcenat u inspeksijskim nadzorima je posvećen zaštiti materinstva zbog neisplate naknade zarade trudnicama i porodiljama;
- prekovremeni rad: vrlo česta pojava, koja je izuzetno teška za identifikaciju od strane inspektora, kako zbog nespremnosti zaposlenih da daju izjave da rade prekovremeno (iz straha zbog gubitka posla) tako i zbog nedostatka zakonske regulative koja se ogleda u nedostatku zakona o evidencijama u oblasti rada;
- rad na određeno vreme postaje gotovo pravilo, a ne izuzetak (Izveštaj sadrži nekoliko karakterističnih primera zloupotrebe rada na određeno vreme)
- rad "na crno": Inspektorat za rad će i u narednom periodu, kao i do sada, svim svojim raspoloživim resursima vršiti nadzore na suzbijanju rada "na crno", kako kroz redovne, tako i kroz ciljane inspeksijske nadzore.

Efekti inspeksijskog nadzora se u znatnoj meri smanjuju i zbog dugotrajnog vođenja prekršajnog postupka (što dovodi i do zastarelosti podnetih zahteva), kao i zbog ublažavanja izrečenih sankcija (znatno ispod zakonskog minimuma). Imajući u vidu iskustva inspekcija rada zemalja u regionu, smatramo da bi formiranje organa za vođenje

prekršajnog postupka u okviru Ministarstva, odnosno Inspektorata za rad dovelo do bržeg rešavanja zahteva za pokretanje prekršajnog postupka, a što bi nesumnjivo doprinelo potpunijem poštovanju zakona.

U periodu januar – decembar 2009. godine inspektori rada su izvršili ukupno 18.042 inspeksijskih nadzora iz oblasti bezbednosti i zdravlja na radu sa 411.325 zaposlenih obuhvaćenih inspeksijskim nadzorom. Takođe, u navedenom periodu doneto je 6.663 rešenja o otklanjanju nedostataka (sa prosečno tri naložene mere) i 522 zabrane rada na radnom mestu. Pored toga, podneto je 47 krivičnih prijava protiv odgovornih lica, zbog osnovane sumnje da su počinili krivično delo izazivanja opasnosti neobezbeđenjem mera bezbednosti i zdravlja na radu, kao i 1.419 zahteva za pokretanje prekršajnog postupka protiv pravnih lica (i odgovornih lica u pravnim licima), preduzetnika, lica za bezbednost i zdravlje na radu, kao i protiv zaposlenih. Povodom podnetih zahteva za utvrđivanje ispunjenosti propisanih uslova, u oblasti bezbednosti i zdravlja na radu pre početka obavljanja delatnosti, izvršeno je 840 inspeksijskih nadzora.

Inspektori rada su u toku 2009. godine u postupcima inspeksijskih nadzora posebnu pažnju poklanjali delu nadzora koji se odnosi na vršenje procene rizika i donošenje akta o proceni rizika. Tokom inspeksijskih nadzora utvrđeno je da je kvalitet akata o proceni rizika različit i da zavisi od toga da li je procenu rizika izvršio sam poslodavac, da li su procenu rizika izvršila lica iz redova zaposlenih kod poslodavca sa stručnim licem koje ima položen stručni ispit o praktičnoj osposobljenosti za obavljanje poslova bezbednosti i zdravlja na radu i da li je poslodavac za vršenje procene rizika angažovao pravno lice, odnosno preduzetnika sa licencom za obavljanje poslova bezbednosti i zdravlja na radu.

Takođe, sa aspekta primene akata o proceni rizika, konstantovan je veliki broj nedostataka u donetim aktima, zbog čega dolazimo u situaciju da formalno poslodavci imaju akt o proceni rizika, ali taj akt ne oslikava stvarno stanje, niti opredeljuje pravac aktivnosti poslodavca ka smanjenju postojećih rizika, pa je kao takav sam akt neprimenjiv. Mnogi poslodavci, pa i procenjivači rizika, nisu shvatili suštinu ovog akta, već su samo formalno sprovedi propisanu proceduru smatrajući da su na taj način izvršili zakonsku obavezu.

U 2009. godini posebnu vrstu nadzora na radnom mestu predstavljali su i nadzori u pogledu obezbeđivanja i korišćenja sredstava i opreme za ličnu zaštitu zaposlenih na radu. Ovi nadzori su organizovani u toku i nakon integrisanih nadzora sa ciljem da se doprinese bezbednosti zaposlenih, jer je uočena pojava da i pored obezbeđivanja sredstava i opreme za ličnu zaštitu, zaposleni često nerado koriste ova sredstva, te nastojanje inspektora rada da poslodavci obezbede potrebna sredstva često ne rezultira krajnjim ciljem – povećanjem bezbednosti zaposlenih.

Kako građevinarstvo predstavlja jednu od najrizičnijih delatnosti, ako se uzmu u obzir sve specifičnosti i opasnosti vezane za bezbednost i zdravlje na radu, kao i broj povreda na radu u ovoj delatnosti, svrha i cilj vršenja inspeksijskog nadzora je sprečavanje ili znatno smanjivanje broja povreda na radu, profesionalnih oboljenja i bolesti u vezi sa radom, koja se najčešće dešavaju prilikom izgradnje ili rekonstrukcije objekta, u fazi izvođenja grubih građevinskih radova.

Zbog navedenih činjenica, Inspektorat za rad je tokom 2009. godine, pored redovnih inspeksijskih nadzora sproveo i pojačane inspeksijske nadzore kod poslodavaca koji izvode radove na izgradnji ili rekonstrukciji građevinskih objekata, visokogradnje, niskogradnje, montažno-instalaterskih radova, završnih radova, kao i u industriji građevinskog materijala, na teritoriji Republike Srbije, a naročito na teritoriji Grada Beograda i Južnobačkog okruga.

U periodu januar – decembar 2009. godine, inspektori rada su izvršili 1.286 inspekcijskih nadzora povodom smrtnih, teških, kolektivnih i lakih povreda na radu (Inspektoratu za rad je u navedenom periodu prijavljeno 37 smrtnih, 1.004 teških povreda, 22 kolektivne i 223 lakih povreda na radu). U tom smislu vršeni su nadzori po prijavljivanju povrede na radu i profesionalnih oboljenja, kao i nadzori u pogledu kontrole evidencije poslodavca o povredama na radu i prijavljivanja povreda na radu inspekciji rada u skladu sa Zakonom. U slučajevima kada je inspekcija rada dolazila do saznanja da su se dogodile saobraćajne nezgode na javnom putu (osim u krugu poslodavca) u kojima su zaposleni pretrpeli povrede, povodom ovih povređivanja nisu vršeni inspekcijski nadzori iz razloga što izvor i uzrok povreda nije u vezi sa nepreduzimanjem mera bezbednosti i zdravlja na radu. U pogledu povreda na radu dosledno se insistiralo da poslodavci inspekciji rada prijavljuju sve povrede, kod kojih se može pretpostaviti da će zaposleni odsustvovati sa rada duže od tri radna dana. Tokom 2009. godine organizovane su kampanje u kojima je vršena kontrola evidencija poslodavaca o prijavama povreda na radu inspekciji rada i ista upoređivana sa podacima iz evidencije o povredama na radu koju vodi Fond za zdravstveno osiguranje.

Kontrolni inspekcijski nadzori su vršeni po isteku rokova za otklanjanje utvrđenih nedostataka i njihov broj je srazmeran broju rešenja o nalaganju poslodavcima da otklone utvrđene povrede zakona.

Tokom 2009. godine nadzor nad primenom Zakona o zabrani pušenja u zatvorenim prostorijama kod poslodavca, vršen je u toku postupka potpunog, integrisanog ili pak nadzora u oblasti "rada na crno", o čemu je inspektor rada sačinjavao zapisnik i preduzimao potrebne mere. U toku 2009. godine u okviru svojih redovnih aktivnosti inspektori rada su izvršili 14.975 nadzora po službenoj dužnosti i 55 nadzora po zahtevu stranke kojima je obuhvaćeno 172.621 zaposlenih. Utvrđeno je 228 nedostataka – nepostojanje znaka o zabrani pušenja, dok je zatečeno 41 fizičko lice u kršenju zabrane pušenja u zatvorenim prostorijama. Doneto je 189 rešenja o otklanjanju nedostataka i podneta su 14 zahteva za pokretanje prekršajnog postupka. U toku 2009. godina inspektori rada su izrekli tri mandatne kazne licima koja su zatečena u kršenju zabrane pušenja u zatvorenim prostorijama.

Zaključci i predlozi mera

1. Poređenjem rezultata rada za 2009. godinu sa Planom rada Inspektorata za rad za 2009. godinu, može se konstatovati se da su zadati radni ciljevi ostvareni. To se posebno odnosi na uvođenje integrisanog inspekcijskog nadzora, koji je u primeni i koji je prihvaćen od strane inspektora rada i funkcioniše u osnovi na zadovoljavajući način.
2. Nastaviti sa pojačanim inspekcijskim nadzorom, posebno u delu kontrole primene odredaba Zakona o radu i Zakona o bezbednosti i zdravlju na radu u odnosu na institute koji se najčešće krše (neisplata zarada, rad "na crno", prekovremeni rad, donošenje akta o proceni rizika);
3. Potrebno je obezbediti veću, bolju i efikasniju koordinaciju u praktičnom delovanju inspekcijskih organa na nivou Republike, kroz formiranje odgovarajućeg zajedničkog tela, posebno u suzbijanju „sive ekonomije“, kako bi se zajednički poslovi planirali i efikasnije sprovodili, što bi uticalo i na smanjenje prisustva inspekcijskih organa kod poslodavca, a sam inspekcijski nadzor bi se učinio efikasnijim.

4. Nastaviti sa radom na pripremi Predloga zakona o inspekciji rada i Plana rada i aktivnosti Inspektorata za rad za period 2010 - 2014. godina i organizovati okrugle stolove uz učešće socijalnih partnera (sindikata, udruženja poslodavaca);
5. Neophodno je, izmenom propisa, obezbediti da se zaključeni ugovori o radu registruju kod nadležnog državnog organa (organizacione jedinice Nacionalne službe za zapošljavanje, Fond PIO) kako bi se sprečile zloupotrebe koje postoje u praksi sa izbegavanjem zaključivanja ugovora, odnosno sa njegovim antidatiranjem, što u praksi pospešuje rad «na radno».
6. Imajući u vidu broj povreda na radu, koje su prijavljene Inspektoratu za rad, kao i broj konstatovanih nedostataka u primeni mera bezbednosti i zdravlja na radu, od strane poslodavaca a i zaposlenih, može se zaključiti, da i pored određenih poboljšanja i pojačanog inspeksijskog nadzora i saradnje sa socijalnim partnerima (sindikati i udruženje poslodavaca), stanje u oblasti bezbednosti i zdravlja na radu nije na zadovoljavajućem nivou.
Predložiti izmene Zakona o bezbednosti i zdravlju na radu i doneti nedostajuće podzakonske propise. U okviru Ministarstva rada i socijalne politike formirati Radnu grupu, koja će razmotriti iznete predloge kao i predložiti izmene Zakona o bezbednosti i zdravlju na radu i podzakonskih propisa.
Neophodno je u inspeksijskim nadzorima, a i kroz stavove državnih organa, stalno ukazivati poslodavcima i pravnim licima i preduzetnicima koji imaju licencu za obavljanje poslova bezbednosti i zdravlja na radu da izradi akta o proceni rizika ne pristupaju formalistički (radi zadovoljenja forme), već suštinski a radi poboljšanja stanja bezbednosti i zdravlja na radu, kao i preduzimati mere u skladu sa Zakonom.
7. Omogućiti praktičnu primenu članova Zakona o bezbednosti i zdravlju na radu, koji se odnose na službu medicine rada i njene obaveze – poslove, s obzirom na to da je služba medicine rada shodno članu 4. tačka 19. Zakona, služba kojoj poslodavac poveri obavljanje poslova zaštite zdravlja zaposlenih. Praktičnu primenu imaju samo odredbe Zakona o bezbednosti i zdravlju na radu, koje se odnose na prethodne i periodične lekarske preglede zaposlenih na radnim mestima sa povećanim rizikom, jer nije jasno i precizno definisana obaveza poslodavca oko angažovanja službe medicine rada, odnosno njene obaveze i poslovi koje treba da obavlja za račun poslodavca i u korist zaposlenih, odnosno zaštite zdravlja zaposlenih. Medicina rada kao sinonim za zdravstvenu zaštitu zaposlenih ostala je na marginama sistema bezbednosti i zdravlja na radu, a bez nje taj sistem nije moguće izgraditi.
Inspektorat za rad podržava donošenje strategije o medicini rada, kao i zakona o medicini rada i zakona o osiguranju od povreda na radu i profesionalnih bolesti.
8. U narednom periodu neophodno je, na osnovu izveštaja Inspektorata za rad i Uprave za bezbednost i zdravlje na radu o kvalitetu rada pravnih lica i preduzetnika koji imaju licencu za obavljanje poslova bezbednosti i zdravlja na radu, kao i lica koja su položila stručni ispit o praktičnoj osposobljenosti za obavljanje poslova bezbednosti i zdravlja na radu, razmotriti stanje u ovom delu u oblasti bezbednosti i zdravlja na radu i preduzeti odgovarajuće mere.
9. S obzirom na brojne probleme vezane za donošenje akta o proceni rizika kod poslodavaca koji imaju do 10 zaposlenih u delatnostima trgovine, ugostiteljstva i turizma, zanatskih i ličnih usluga, finansijsko-tehničkih i poslovnih usluga, obrazovanja, nauke i informacija, zdravstva i socijalne zaštite i u stambeno-komunalnim delatnostima,

neophodno je formirati Radnu grupu, koju će činiti predstavnici Inspektorata za rad i Uprave za bezbednost i zdravlje na radu, a koja će pripremiti adekvatne primere za procenu rizika za pojedina radna mesta u navedenim delatnostima i iste objaviti na sajtu Ministarstva rada i socijalne politike.

10. Izvršiti izmene Zakona o radu i Zakona o bezbednosti i zdravlju na radu u delu propisivanja većeg raspona novčanih kazni kako bi organ za prekršaje mogao pravilnije i pravednije da odmeri iznos novčane kazne za učinioca prekršaja, a posebno u odnosu na veličinu poslodavca koji je u prekršaju (mali, srednji ili veliki).
11. Nastaviti dalju saradnju kroz sastanke predstavnika Inspektorata za rad i sudova za prekršaje u cilju što efikasnijeg rešavanja podnetih zahteva za pokretanje prekršajnog postupka.
12. Posebnu pažnju posvetiti kadrovskom jačanju Inspektorata za rad, budući da je u poslednje dve godine drastično smanjen broj zaposlenih u Inspektoratu za rad (za 46 državnih službenika, od čega je početkom 2010. godine broj državnih službenika zaposlenih u Inspektoratu za rad smanjen za 39 – kroz Program racionalizacije broja zaposlenih u državnoj upravi).
13. Takođe, posebnu pažnju Ministarstvo – Sekretarijat treba da posveti modernizaciji rada Inspektorata za rad kroz informatičku obuku, kao i kroz podizanje nivoa informacione opremljenosti, nabavku većeg broja vozila neophodnih za vršenje inspeksijskog nadzora i poboljšanje logističke podrške inspektorima rada, jer se u tom pogledu u Inspektoratu za rad javljaju brojni problemi koji utiču na efikasnost rada.

2. Izveštaj o radu Inspektorata za rad za 2008. godinu

Akt o proceni rizika i radna mesta sa povećanim rizikom

Zakonom o bezbednosti i zdravlju na radu utvrđena je obaveza poslodavca da izvrši procenu rizika na radnom mestu u radnoj okolini i da odredi mere koje će preduzeti radi otklanjanja procenjenih rizika, sa ciljem otklanjanja mogućnosti povređivanja, nastanka profesionalnog oboljenja ili bolesti u vezi sa radom zaposlenog.

Radi praćenja ostvarivanja mera za sprečavanje i otklanjanje rizika i utvrđivanja odgovornosti za njihovo otklanjanje, uvodi se obaveza poslodavca da donese akt o proceni rizika kojim će se utvrditi način i mere za njihovo otklanjanje.

Izveštajni period prati trend ubrzanog donošenja akta o proceni rizika na radnom mestu u radnoj okolini što je rezultat principijelne politike Inspektorata za rad da sankcioniše poslodavce koji nisu izradili akt o proceni rizika.

Inspektori rada su nalagali donošenje akta o proceni rizika i podnosili su zahteve za pokretanje prekršajnog postupka protiv poslodavaca koji nisu doneli akt o proceni rizika, a kod poslodavaca koji su doneli akt o proceni rizika vršili su analizu kvaliteta akta i predlagali mere za izmenu i dopunu akta.

Kvalitet akata o proceni rizika je različit i zavisi od načina njegove izrade i donošenja. Poslodavci su koristili mogućnosti date u Zakonu da sami izrade akt o proceni rizika ili da te poslove poveru pravnim licima i preduzetnicima sa licencom za obavljanje poslova bezbednosti i zdravlja na radu .

Poslodavcima koji imaju do deset zaposlenih i obavljaju delatnost trgovine, ugostiteljstva i turizma, zanatskih i ličnih usluga, finansijsko-tehničkih i poslovnih usluga, obrazovanja, nauke i informacija, zdravstvene i socijalne zaštite i u stambeno-komunalnim delatnostima, i sami obavljaju poslove bezbednosti i zdravlja na radu, ostavljena je mogućnost da sami izrade akt o proceni rizika, i ako nemaju položen stručni ispit o praktičnoj osposobljenosti za obavljanje poslova bezbednosti i zdravlja na radu.

Inspekcijskim nadzorima je utvrđeno da su ovi takozvani "mali" poslodavci izradu akta o proceni rizika zapravo poveravali advokatskim kancelarijama i knjigovodstvenim agencijama koji ne poseduju licencu za obavljanje poslova bezbednosti i zdravlja na radu. Rezultat ove pojave je da su akta izrađena na ovakav način uglavnom neprimenljiva u praksi kada je u pitanju njihova primena radi otklanjanja opasnosti i štetnosti na radnom mestu i u radnoj okolini.

Stiče se utisak da je cilj poslodavaca bio samo da zadovolje zakonsku obavezu da imaju akt o proceni rizika, a da dalje nisu preduzimali mere i aktivnosti za poboljšanje uslova rada.

Broj akata koja su izradila lica za bezbednost i zdravlje na radu koji imaju položen stručni ispit i zaposleni su kod poslodavca je zanemarljivo mali, može se reći neočekivano mali, iz razloga što su poslodavci uglavnom aktivnosti vezane za procenu rizika poveravali pravnim licima i preduzetnicima sa licencom.

Najveći broj poslodavaca je posao vezan za izradu akta o proceni rizika poverio pravnim licima i preduzetnicima sa licencom za obavljanje poslova bezbednosti i zdravlja na radu. Uvidom u akta o proceni rizika koje su izradili pravna lica i preduzetnici sa licencom utvrđeni su i sledeći nedostaci:

- da dokumentacija ne sadrži plan sprovođenja postupka procene rizika, a da u planovima koji postoje nije naznačeno da li su isti izrađeni od strane stručnog lica i da li su odobreni od strane poslodavca,
- da angažovana pravna lica – preduzetnici uz plan ne prilažu fotokopiju licence za obavljanje poslova bezbednosti i zdravlja na radu,
- da procena rizika nije vršena za radna mesta kao prostor u kojem zaposleni obavlja poslove, već je vršena za radne aktivnosti zaposlenog, odnosno za poslove onako kako su isti utvrđeni Pravilnikom o organizaciji i sistematizaciji poslova kod poslodavca,
- da u postupku procene rizika nisu prepoznate i utvrđene konkretne opasnosti i štetnosti koje mogu ugroziti zdravlje i izazvati povredu zaposlenog, već su navedene u opštem pojmu na način kako su propisane po vrsti i prirodi Pravilnikom o proceni rizika za radna mesta i u radnoj okolini, pa samim tim da nisu utvrđene ni konkretne mere i načini za njihovo otklanjanje, sprečavanje ili smanjenje na najmanju moguću meru,
- da prepoznate i utvrđene opasnosti i štetnosti nisu grupisane prema vrsti i prirodi,
- da su procene rizika vršene, a da uopšte nisu obavljena propisana ispitivanja uslova radne okoline, i ako se na radnim mestima (prostorima u kojima zaposleni obavljaju poslove) pri tehnološkim i radnim procesima pojavljuju fizičke i hemijske štetnosti, pa čak i biološke štetnosti,
- da je aktima o proceni rizika navedeno postojeće stanje u opisu sredstava i opreme za ličnu zaštitu na radu koja pripadaju zaposlenima za vreme obavljanja određenih poslova, odnosno navedeno postojeće stanje na osnovu kojeg je vršeno prepoznavanje i utvrđivanje opasnosti i štetnosti tj. izvršeno procenjivanje rizika (radi se o sredstvima

i opremi za ličnu zaštitu na radu koja su utvrđena od strane poslodavca, opštim aktom ili kolektivnim ugovorom, u okviru uređivanja prava, obaveza i odgovornosti u oblasti bezbednosti i zdravlja na radu pre nego što je izvršena procena rizika, odnosno pre nego što je donet akt o proceni rizika za radna mesta), a da nije utvrđeno da li ta sredstva odgovaraju prepoznatim i utvrđenim opasnostima i štetnostima, tj. procenjenim rizicima, odnosno da nije utvrđeno kojim se sredstvima ili opremom za ličnu zaštitu na radu procenjeni rizici sprečavaju, otklanjaju ili smanjuju na najmanju moguću meru,

- da aktima o proceni rizika, na osnovu ocene službe medicine rada, nisu određeni posebni zdravstveni uslovi koje moraju ispunjavati zaposleni za obavljanje određenih poslova na radnom mestu u radnoj okolini, odnosno da nisu utvrđeni posebni zdravstveni uslovi koje moraju ispunjavati zaposleni na radnim mestima sa povećanim rizikom ili za upotrebu – rukovanje pojedinom opremom za rad,
- da u aktima o proceni rizika nije utvrđen način i postupak periodične provere osposobljenosti za bezbedan i zdrav rad zaposlenih na radnim mestima sa povećanim rizikom, ili je utvrđen samo periodicitet takve provere,
- da se aktom o proceni rizika ne utvrđuju radna mesta sa povećanim rizikom i ako bi to, prema uslovima rada, bilo realno,
- da se u zavisnosti od procenjivača i metodologije koja je korišćena prilikom procene rizika događa da ista radna mesta kod dva različita poslodavca sa istim opasnostima i štetnostima, potpuno drugačije ocenjena sa aspekta nivoa rizika, tako da kod jednog poslodavca to bude radno mesto sa povećanim rizikom, a kod drugog sa umerenim rizikom, na primer radno mesto u hladnjači u kome se vrši prebiranje smrznutog jagodičastog voća gde iz tehnoloških razloga moraju i vladaju isti uslovi rada, kod jednog poslodavca nije, a kod drugog jeste utvrđeno kao radno mesto sa povećanim rizikom), s tim što se mora reći da se ova pojava naročito izražena u slučajevima kada su za vršenje procene rizika angažovana pravna lica, odnosno preduzetnici sa licencom,
- da pojedina pravna lica i preduzetnici sa licencom, postupak procene rizika vrše bez adekvatnog opisa tehnološkog i radnog procesa i sredstava za rad, kao i bez snimanja organizacije rada, što ima za posledicu neprepoznavanje i neutvrđivanje konkretnih opasnosti i štetnosti na radnom mestu, pa samim tim i neutvrđivanje mera za njihovo otklanjanje, ali i govori o tzv. sprovođenju postupka procene rizika “na daljinu - sa distance”.

Radna mesta sa povećanim rizikom najčešće su utvrđivana kod poslodavaca koji se bave izvođenjem građevinskih radova, proizvodnjom hemikalija, proizvodnjom eksploziva i pirotehničkih sredstava, eksploatacijom šuma, kao i u komunalnim delatnostima.

Postavlja se pitanje šta uraditi sa poslodavcima koji nisu utvrdili radna mesta sa povećanim rizikom tamo gde je očigledno da su prisutne opasnosti i štetnosti zbog kojih bi takva radna mesta trebala da budu sa povećanim rizikom. Inspektori rada su do sada u takvim slučajevima dosledno primenjivali propise u oblasti bezbednosti i zdravlja na radu i nalagali poslodavcima da utvrde zdravstvenu sposobnost zaposlenih za rad na radnom mestu za koja je podzakonskim aktima utvrđena obaveza lekarskih pregleda, na primer rad na visini, rad na radnom mestu gde buka prelazi dopušteni nivo.

Zakonsku obavezu poslodavca da donese akt o proceni rizika u pisanoj formi za sva radna mesta u radnoj okolini i da utvrdi način i mere za njihovo otklanjanje, ispunilo je 44% poslodavaca kod kojih je izvršen inspekcijski nadzor, dok je 29% poslodavaca započelo aktivnosti na izradi akta o proceni rizika.

Izveštaj o radu Inspektorata za rad za period 01.01.- 30.06.2009. godine

Na osnovu izvršenih inspeksijskih nadzora u izveštajnom periodu može se zaključiti da je veliki broj kontrolisanih poslodavaca doneo akt o proceni rizika za sva radna mesta u radnoj okolini, tako da inspektori rada kod ovog instituta sada sve više nalažu otklanjanje nedostataka u samom aktu, kroz izmenu i dopuna akta.

Ovde se mora reći da su inspektori rada posebnu pažnju posvećivali pregledu akta o proceni rizika po pitanju kvaliteta i sadržaja, a radi utvrđivanja da li je procena rizika vršena na propisan postupak i način i shodno tome su preduzimali mere u cilju otklanjanja utvrđenih nedostataka i nepravilnosti. Dopune akta se najčešće nalažu iz razloga što istim nije obuhvaćeno radno mesto na kome je zaposleni zasnovao radni odnos i koje je kao takvo utvrđeno u ugovoru o radu, a nije obuhvaćeno ni aktom o organizaciji i sistematizaciji poslova, niti aktom o proceni rizika, a takođe i iz razloga što aktom o proceni rizika nisu obuhvaćene sve opasnosti i svi rizici za poslove sadržane u opisu poslova određenog radnog mesta. Česta je formulacija u aktu o organizaciji i sistematizaciji poslova da je zaposleni dužan da obavlja "i druge poslove po nalogu neposrednog rukovodioca", što nije u skladu sa čl.24. Zakona o radu, te inspektori rada insistiraju i nalažu da se ovakve formulacije brišu iz opisa poslova utvrđenih radnih mesta, odnosno zahtevaju da se tačno utvrdi koje poslove je zaposleni dužan da obavlja, jer se na osnovu poslova, aktom o proceni rizika utvrđuju opasnosti i rizici za određene poslove radnog mesta.

Inspektori rada su takođe nalagali izmenu akta o proceni rizika u situacijama kada su nadzorom utvrdili da procena rizika nije urađena u skladu sa stvarnim činjeničnim stanjem na mestu rada zaposlenog (drugačija oprema za rad, drugačije organizovan proces rada i slično), kao i u svim slučajevima kada se utvrdi da aktom nisu precizirana sredstva i oprema za ličnu zaštitu na radu.

Od ukupnog broja naloženih mera 20% se odnosi na donošenje ili izmenu akta o proceni rizika. Poslodavci često postavljaju pitanje - čemu služi akt o proceni rizika ako nije donet Zakon o osiguranju od povreda na radu. Smatramo da bi donošenje tog zakona u što kraćem periodu pomoglo inspektorima da ubede poslodavce da je donošenje akta o proceni rizika višestruko ekonomski opravdano, jer bi za slučaj povrede zaposlenog do koje je došlo bez krivice poslodavaca, poslodavci bili rasterećeni određenih davanja prema zaposlenom.

Inspektori rada se susreću sa pitanjima poslodavaca o tome da li se razmišlja o usvajanju zvaničnih metodologija za procenu rizika, jer postoji bojazan da se nakon izvesnog vremena ospori valjanost njihovog akta o proceni rizika zbog primene metode procene koja nije zvanično priznata.

Poseban problem u radu inspektori rada imaju u slučaju kada služba medicine rada nakon izvršenih periodičnih pregleda zaposlenih, koji rade na poslovima sa povećanim rizikom ili u radu koriste, odnosno rukuju određenom opremom za rad, u izveštaju o izvršenom pregledu donese ocenu da je zaposleni sposoban za obavljanje poslova svoga radnog mesta, a nesposoban za rad na visini, ili za upravljanje viljuškarom i dr, a ovi poslovi su sadržani u opisu poslova radnog mesta koje je zaposleni dužan da obavlja. Smatramo da služba medicine rada ne može da daje ovakve ocene, a shodno odredbama čl. 8 . stav 2. Pravilnika o predhodnim i periodičnim lekarskim pregledima zaposlenih na radnim mestima sa povećanim rizikom ("Sl.glasnik RS".br.120/07).

3. Upitnici

Svi imamo pravo NA BEZBEDNO RADNO MESTO

Upitnik za firme

I. Opšte informacije vezane za zaštitu zdravlja i bezbednosti na radu

1. Kojim aktom je regulisana oblast zaštite zdravlja i bezbednosti na radu (ZZBR) u vašoj firmi? (zaokružiti odgovor):

- a) kolektivnim ugovorom kod poslodavca
- b) kolektivnim ugovorom o ZZBR
- c) ugovorom o radu
- d) na drugi način, koji _____

2. Da li je konstituisan Odbor za ZZBR? DA NE

• Ako je odgovor da,

- a) Kada je konstituisan? _____
- b) Ko ga čini? _____
- c) Da li je u funkciji? _____

3. Postoji li organizovana služba ZZBR na nivou firme? (zaokružiti odgovor)

- a) DA
- b) NE

4. Ako ne postoji služba ZZBR na nivou firme, ko to radi?

5. Postoje li na nivou firme radna mesta sa posebnim uslovima za rad (koliko ih je)?

6. Postoji li evidencija o broju/tipu povreda u firmi za 2009. godinu?

- a) DA (koliko ih je?) _____
- b) NE

- *Ukoliko je firma donela Akt o proceni rizika, molimo vas da odgovorite na pitanja pod brojem II.*
- *Ukoliko ovaj Akt nije donet, pređite na pitanja pod brojem III.*

II. Akt o proceni rizika (tamo gde postoji)

7. Da li je donet Akt o proceni rizika na radnom mestu:

- a) DA b) NE

8. Da li je ispoštovana kompletna procedura snimanja organizacije i tehnološkog procesa:

- a) DA, u celini
 b) DA, samo za pojedine sektore
 b) NE

9. Da li je izvršeno prepoznavanje i procena opasnosti i štetnosti na radnom mestu i radnoj okolini:

- a) DA b) NE

10. Ko je uradio Akt o proceni rizika:

- a) Sama firma
 b) Licencirani pojedinac van firme
 c) Licencirana firma (koja): _____

11. Da li je služba Medicine rada učestvovala u proceni rizika?

- a) DA b) NE

13. Koliko je koštala izrada Akta o proceni rizika (opciono):

14. Koji su bili najveći problemi u izradi Akta:

15. Šta mislite o zakonskoj obavezi poslodavca da donese Akt?

a) Dobra je (razlozi) _____

b) Loša je (razlozi) _____

16. Da li ste do sada vršili proveru efikasnosti primene Akta o proceni rizika:

a) DA (kada, kako i ko) _____

b) NE (zašto) _____

17. Da li radnici znaju da u njihovoj firmi postoji Akt o proceni rizika:

a) DA b) NE

18. Da li je u firmi organizovana obuka i informisanje radnika o njihovim pravima i obavezama iz Akta o proceni rizika:

a) DA (kada i na koji način) _____

b) NE (zbog čega) _____

19. Da li je Inspekcija rada kontrolisala Akt o proceni rizika na radnom mestu?

a) DA (kakvi su nalazi) _____

b) NE

III. Akt o proceni rizika (tamo gde nije donet)

20. Zbog čega u firmi nije donet Akt o proceni rizika:

a) treba nam više vremena

b) skupo je

c) ne znamo kako da ga uradimo

d) u toku je izrada

e) nešto drugo, šta _____

21. Šta mislite o zakonskoj obavezi poslodavca da donese Akt?

a) Dobra je (razlozi) _____

b) Loša je (razlozi) _____

22. Na koji način je u firmi utvrđen stepen rizika radnih mesta: _____

23. Koji je način obuke i informisanja radnika po pitanju ZZBR (brošure, leci, permanentne obuke...)

IV.

24. Da li firma poseduje etički kodeks poslovanja u pisanoj formi:

a) DA (kada ga je donela) _____

b) NE (zašto ne i da li planira da ga usvoji) _____

25. Da li znate nešto o Zakonu o osiguranju od povreda na radu, profesionalnih bolesti i bolesti u vezi sa radom radi obezbeđivanja naknade štete:

a) DA b) NE

26. Da li podržavate njegovo usvajanje:

a) DA (zbog čega) _____

b) NE (zbog čega) _____

Funkcija/radno mesto anketiranog: _____

Datum anketiranja: _____

Ime i prezime anketara: _____

CENTAR ZA DEMOKRATIJU je nevladina, nestranačka i neprofitna organizacija koja doprinosi razvoju modernog demokratskog društva u Srbiji jačanjem ljudskih i institucionalnih kapaciteta kroz istraživačke, edukativne i razvojne programe i unapređenjem ostvarivanja ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava.
Maršala Biruzova 16 • 11000 Beograd • Tel. 011 3229 985, 3229 925 • Fax. 011 3223 321
E-mail: info@centaronline.org • www.centaronline.org

Izdavanje ovog upitnika omogućila je Američka agencija za međunarodni razvoj (USAID) kroz program „Inicijativa javnog zagovaranja građanskog društva“ kojim rukovodi Institut za održive zajednice (ISC). Stavovi izneti u ovoj publikaciji predstavljaju stavove autora i nužno ne izražavaju stavove ISC-a, USAID-a ili Vlade SAD-a.

“Ovaj upitnik je štampan uz finansijsku podršku Švedske međunarodne agencije za razvoj i saradnju (SIDA). Sida nije odgovorna za sadržaj, izgled ili mišljenja iznesena u ovoj brošuri.”

Svi imamo pravo NA BEZBEDNO RADNO MESTO

Upitnik za zaposlene

1. Da li je u vašoj firmi donet akt o proceni rizika:

- a) DA (kako ste saznali) _____
- b) NE
- c) NE ZNAM

2. Da li ste učestvovali u izradi Akta:

- a) DA (kako) _____

- b) NE

3. Da li ste upoznati sa sadržinom Akta:

- a) DA (na koji način) _____

- b) NE

4. Da li se na vašem radnom mestu nešto promenilo po pitanju vaše bezbednosti i zaštite nakon donošenja Akta:

- a) DA (kako) _____

- b) NE

5. Da li se u vašoj firmi vrši periodično proveravanje mera predviđenih Aktom o proceni rizika:

- a) DA (koliko često) _____

b) NE

6. Da li znate koje sankcije su predviđene za zaposlene u slučaju da ne poštuju odredbe Akta o proceni rizika na radnom mestu:

- a) DA, PREDVIĐENE SU (koje) _____

b) NISU PREDVIĐENE
c) NE ZNAM

7. Da li ste prošli neku dodatnu obuku za primenu mera bezbednosti:

- a) DA (kakvu) _____

b) NE

8. Kako ocenjujete svoju sigurnost i bezbednost na radnom mestu:

- a) BEZBEDNOST JE POTPUNA
b) BEZBEDNOST JE DELIMIČNA
c) BEZBEDNOST JE NISKA

9. Ako primetite problem vezan za bezbednost na radnom mestu, kome se možete obratiti:

- a) vlasniku/vlasnicima firme
b) poslovodstvu firme
c) ovlašćenom licu za bezbednost i zdravlje
d) nekom drugom
e) Inspekciji rada

10. Kako procenjujete ponašanje zaposlenih kada je u pitanju poštovanje mera bezbednosti na radnom mestu:

- a) poštuju u potpunosti
- b) delimično poštuju
- c) ne poštuju

11. Šta predlažete za unapređenje mera bezbednosti i zdravlja na radu:

12. Da li znate nešto o Zakonu o osiguranja od povreda na radu, profesionalnih bolesti i bolesti u vezi sa radom radi obezbeđivanja naknade štete:

- a) DA (šta znate) _____

- b) NE

13. Da li podržavate njegovo usvajanje:

- a) DA (zbog čega) _____

- b) NE (zbog čega) _____

14. Da li smatrate da vaš poslodavac poštuje prava zaposlenih u vašoj firmi:

- a) DA
- b) NE (u čemu se ogleda kršenje tih prava) _____

**15. Opišite ukratko vaše lično loše iskustvo (ako ste ga imali)
vezano za bezbednost i zdravlje na radu:**

Radno mesto anketiranog: _____

Datum anketiranja: _____

Ime i prezime anketara: _____

CENTAR ZA DEMOKRATIJU je nevladina, nestranačka i neprofitna organizacija koja doprinosi razvoju modernog demokratskog društva u Srbiji jačanjem ljudskih i institucionalnih kapaciteta kroz istraživačke, edukativne i razvojne programe i unapređenjem ostvarivanja ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava.
Maršala Birjuzova 16 • 11000 Beograd • Tel. 011 3229 985, 3229 925 • Fax. 011 3223 321
E-mail: info@centaronline.org • www.centaronline.org

Izdavanje ovog upitnika omogućila je Američka agencija za međunarodni razvoj (USAID) kroz program „Inicijativa javnog zagovaranja građanskog društva“ kojim rukovodi Institut za održive zajednice (ISC). Stavovi izneti u ovoj publikaciji predstavljaju stavove autora i nužno ne izražavaju stavove ISC-a, USAID-a ili Vlade SAD-a.

“Ovaj upitnik je štampan uz finansijsku podršku Švedske međunarodne agencije za razvoj i saradnju (SIDA). Sida nije odgovorna za sadržaj, izgled ili mišljenja iznesena u ovoj brošuri.”

CENTAR ZA DEMOKRATIJU
Za demokratsko i solidarno društvo

info@centaronline.org • www.centaronline.org